

Václav Wolf

Neposkvrněné početí
Panny Marie
v průběhu historie

*Neposkvrněné početí
Panny Marie
v průběhu historie*

*Neposkvrněné početí
Panny Marie
v průběhu historie*

VÁCLAV WOLF

Olomouc 2005

© Václav Wolf, Praha 2004

ISBN 80-7266-199-X

OBSAH

Úvod	9
------------	---

I.

VÝVOJ NAUKY O NEPOSKVRNĚNÉM POČETÍ

P. MARIE V CELOSVĚTOVÉM POHLEDU	11
---------------------------------------	----

1. Vývoj nauky na Východě	12
<i>P. Maria neměla žádný hřích osobní</i>	
<i>a od hříchu dědičného byla očištěna</i>	12
2. Vývoj nauky na Západě	15
a) <i>Augustin z Hippo: Panna Maria</i>	
<i>byla počata v dědičném hříchu</i>	15
b) <i>Vyhýbavý postoj k problému</i>	16
c) <i>Náznaky pozitivního stanoviska</i>	16
d) <i>Negativní stanoviska</i>	18
e) <i>Řešení v dohledu</i>	21
3. Postoj církevního magisteria	25
a) <i>Makulisté a imakulisté</i>	25
b) <i>Kroky směrem k dogmatizaci nauky</i>	26
c) <i>Protestantské stanovisko</i>	28
d) <i>Tridentský koncil</i>	28
e) <i>Potridentské období</i>	32
f) <i>Pius IX. – završení sporu</i>	33

II.

VÝVOJ NAUKY O NEPOSKVRNĚNÉM POČETÍ P. MARIE

V ČESKÉM PROSTŘEDÍ DO R. 1854	37
-------------------------------------	----

1. Situace v českých zemích	
po teologické stránce od 14. stol.	37

2. Odpůrci a příznivci imakulátní nauky	38
3. Zastánci Augustinova stanoviska	39
4. Stanislav ze Znojma a M. Jan Hus	47
5. Jan Vodňanský	50
6. Imakulátní nauka na pražské univerzitě	53
7. Imakulátní tematika na univerzitách v Krakově a ve Vídni	64
8. Pražské univerzitní imakulátní these	67

III.

NAUKA O NEPOSKVRNĚNÉM POČETÍ

P. MARIE PO R. 1854	73
---------------------------	----

1. Situace po vyhlášení imakulátní nauky za závazné církevní dogma	73
2. Imakulátní dogma a polygenismus	76
3. Imakulátní nauka v pojetí 2. vatikánského koncilu, Pavla VI. a Jana Pavla II.	78

Summary	83
---------------	----

Bibliografie	85
--------------------	----

Rejstřík	92
----------------	----

MOTTO

„Dignare me laudare Te, Virgo sacrata...”

ÚVOD

Dne 8. prosince 2004 uplynulo právě 150 let ode dne, kdy v rámci dějin dogmat katolické církve došlo ke slavnostnímu prohlášení článku víry v neposkvrněné početí Panny Marie (*immaculata conceptio Virginis Mariae*). Uvážíme-li okolnost, že magisteriální služba katolické církve nemůže prohlásit za závazný článek víry nic, co by alespoň implicitně nebylo církví vyznáváno již od dob jejího zakladatele, pak nás musí na první pohled zarazit fakt, že k definici tohoto mariánského dogmatu došlo až v r. 1854, tedy až po devatenácti stoletích. Příčiny této mimořádné *délky zrání* uvedeného článku víry je nutno vidět ve složitých teologických i církevně-politických peripetích, kterými se zabývá právě tato studie.

I.

Vývoj nauky o neposkvrněném početí P. Marie v celosvětovém pohledu

Především je nutné si ujasnit, o čem je vůbec řeč, když se mluví o „neposkvrněném početí Panny Marie“. Zřejmě většina vnějších pozorovatelů křesťanské nauky, a bohužel snad též i část křesťanů samých pod tímto vyjádřením chápe skutečnost víry, že zakladatel křesťanství Ježíš z Nazareta neměl pozemského fyziologického otce, ale že jeho matka, hebrejská provdaná dívka Maria, ho počala bez přispění muže bezprostředním tvůrčím zásahem Božím. I když tuto skutečnost víry je třeba považovat za obsahově pravdivou, dochází zde však k nesprávné záměně terminologické. To, že Ježíš Kristus jako *Druhá božská osoba* měl za jediného skutečného otce samého Boha Otce jako *První božskou osobu* a že jeho matka Maria ho *aktivně* počala bez přispění muže silou Ducha Svatého jako *Třetí božské osoby*, je předmětem článku víry o panenském Mariině mateřství, pro který je ~~tato žena~~ také nazývána „Pannou Marií“.

Předmětem nauky o neposkvrněném početí je však něco zcela jiného. Protože tato žena nebyla žádnou bohyní, ale člověkem, měla tedy i své fyziologické rodiče (podle starobylé tradice Jáchyma a Annu). Výsledkem přirozeného manželského spojení těchto dvou lidí byla tato dívenka počata v lůně své matky. Zvláštní pozornost si však toto Mariino **pasivní** početí zaslouhuje proto, že tato nová živá bytost ženského pohlaví byla počata bez poskvrny tzv. dědičného hříchu, s níž jinak přicházejí na svět ostatní lidé. Proto také toto její početí bývá terminologicky označováno jako „neposkvrněné“. Tato nauka o Mariině výsadě při jejím početí v lůně matčině je však spojena s celou řadou teologických i filosoficko-antropologických problémů. Stojíme zde před otázkami, jako např. v čem vůbec spočívá podstata dědičného hříchu, jaký je vztah tohoto dědičného hříchu k osobnímu hříchu prvního exempláře lidského druhu, nazývaného biblicky Adamem. Jak se tento defekt přenáší z pokolení na pokolení. Který okamžik existence lidského plodu možno označit za jeho oduševněné početí. Jak se Mariina výsada nadpřirozeného posvěcení již ve chvíli jejího početí shoduje s naukou o všeobecné hříšnosti lidského rodu. Tyto a podobné otázky hrály svou roli ve vývoji nauky o neposkvrněném Mariině početí jak na křesťanském Východě, tak i na Západě.

1. VÝVOJ NAUKY NA VÝCHODĚ

P. Maria neměla žádný hřích osobní a od hříchu dědičného byla očištěna

Řečí církevní otcové a spisovatelé se shodují v tom, že P. Maria byla ohledně svého vnitřního profilu po všech stránkách svatou bytostí. Zdůrazňují přitom paralelu mezi první Evou, která se jakožto první žena stala původkyní hříchu pro celé lidstvo, a P. Marií, která se jako druhá Eva stala původkyní nadpřirozeného života skrze svého syna – Ježíše Krista. Proto tato žena, která se v budoucnu měla

stát skutečným chrámem Božím, byla podle **Řehoře Naziánského** († r. 389) od počátku své existence předem očištěna a posvěcena Duchem Svatým.¹ Podobně i **Ondřej z Kréty** († r. 639) mluví o této panské Bohorodičce jako o neposkvrněném přibytku.² Kolem r. 749 píše **Jan z Euboie**, že Mariina matka Anna počala a porodila „zcela neposkvrněnou dívku“, která jako „neposkvrněná holubice vstoupila do Boží velesvatyně“.³ **Sofronios Jeruzalémský** († r. 638) tvrdí, že kromě P. Marie „nebyl nikdo předem očištěn“.⁴ Podobně i **Josef zvaný Hymnographos** († r. 883) píše o P. Marii, že se „narodila dívka, která svou svatostí a čistotou předčí anděly“.⁵ **Niketas David** († po r. 880) se zmiňuje o tom, že skrze Mariino narození byla sňata dědičná kletba našich prarodičů.⁶ **Jan zvaný Geometra** opěvuje P. Marii jako pannu, která nemá žádný podíl na naší vině.⁷ **Řehoř Palamas** († kolem r. 1380) podotýká, že P. Maria se nestala „plnou milostí“ (κεχαριτομένη) teprve při andělově zvěstování, ale že měla tuto plnost již předtím. Při zvěstování Duch Svatý na ni znovu (πάλιν) sestoupil, aby dále rozmnožil její posvěcení. P. Maria je

¹ Oratio 38, 13. In Theophania (PG 36, 326): „(Christus) conceptus quidem ex Virgine, anima et corpore a Spiritu praepurgata“ (προκαθαρθεισης).

² In beatae Annae Conceptionem, 4 (PG 97, 1310): „Virgo Deipara, impollutum tabernaculum: nunc me, mundissimis tuarum miserationum stillis emunda, peccatis pollutum.“

³ Sermo in Conceptionem Deiparae XIII, XV (PG 96, 1479, 1483): „...Anna ab Angelo audivit prorsus immaculatam puellam se concepturam ac parituram esse...Mariam puellulam sanctissimam veluti immaculatam columbam, ad Sancta sanctorum euntem...“

⁴ In SS. Deiparae Annuntiationem XXV (PG 87, 3247n.): „...nemo, sicut tu, purificante gratia praecoccupatus est“ (προκεκράπται).

⁵ Mariale 4 (PG 105, 936): „longe angelis sublimior puella nascitur in terra, quae in sanctitate et puritate est incomparabilis...“

⁶ In diem natalem SS. Dei Genetricis (PG 105, 18): „...jam pharmacum germinarit, quo sublata est originalis tristitia: quod praesto est, quo magna Dei erga nos providentia aboleatur primorum parentum maledictio illa, cui obnoxium factum fuerat universum genus mortaliū.“

⁷ Hymnus III in S. Deiparam (PG 106, 862): „...vitii nostri crimina Virgo carens. Salve corpus quod bina integritate decorum est, terreni decoris sidereiue boni...“

tedy rozdělovatelkou věčných hodnot pro všechny lidi, kteří se narodili před ní i po ní.⁸

Celou situaci ohledně nauky o neposkvrněném Mariině početí na křesťanském Východě v patristickém období shrnuje odborník na východní věrouku Martin Jugie takto: V souvislosti s otázkou, od jaké poskvrny byla vlastně P. Maria při svém pasivním početí uchráněna, rozeznávali byzantští teologové prvotní hřích Adamův (ἀμαρτία προγονική), vlastní dědičný hřích (ἀμαρτημα προγονικόν) a dědičnou poskvrnu lidské duše (ῥύπος προγονικός). V dalším popisu problému však nezacházeli do přílišných detailů. Většinou se shodovali v názoru formulovaném Janem Damašským († r. 749), že všichni lidé tvoří v Adamovi jednotu, a jsou tedy v něm virtuálně obsaženi. Jestliže tedy on zhřešil, přičítá se jeho hřích i všem jeho potomkům. Tím také všichni lidé ztratili posvěcující milost. Podle jednomyslného (výslovného či alespoň implicitního) názoru byzantských teologů je z tohoto hříšného stavu vyňata P. Maria, která byla počata bez poskvrny dědičného hříchu. Jugie se domnívá, že bychom mezi oněmi teology našli maximálně jednoho či dva, kteří tvrdí opak.⁹

⁸ Homilia XIV In Anuntiationem (PG 151, 176): „Jam quidem sancta es...plenaque gratia, Spiritus tamen sanctus superveniet in te per amplius sanctificationis incrementum...”

Homilia XXXVII In sanctissimam dormitionem (PG 151, 474): „....per eam recipiunt quicumque Dei naturae fiunt participes...Ipsa eorum quae ante eam fuerunt causa, ipsa auctor eorum quae secuta sunt, ipsa aeternorum distributor.”

⁹ JUGIE, M. *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium* II, Paříž 1933, str. 594: „Peccatum originale...est ipsum Adami peccatum ejus posteris a Deo justissime imputatum, eo quod homines in Adamo, totius humani generis fonte physico ac capite, virtualiter inclusi erant et quasi unus homo una cum Adamo coram Deo erant. Unde omnes in Adamo et per Adamum peccaverunt, peccatores coram Deo constituti sunt; et inde gratia et aliis justitiae originalis donis privantur.”

Op. cit., str. 593: „Existentiam originalis peccati in omnibus Adae posteris unanimiter docent theologi byzantini.” „Excepta tamen beata Maria virgine, quam sine labe conceptam vel explicito vel implicite et aequivalentibus dictionibus plerique tenent. Unum vel duos auctores inter byzantinos vix invenimus, qui dixerint Mariam originalem contraxisse contra communem caeterorum doctrinam.”

Je tedy P. Maria v pohledu východních teologů osobností zcela bezhříšnou, která neměla ani žádný hřích osobní, ani dědičný. Shodují se v tom, že k očištění od dědičného hříchu došlo v jejím případě v období mezi zráním plodu v lůně matky Anny a mezi andělským zvěstováním. Tito teologové však neřeší otázku, kdy přesně k onomu Mariinu očištění došlo. Po roztržce s Římem (r. 1054) se na Východě další vývoj zmíněné nauky v tomto bodě zastavil.

2. VÝVOJ NAUKY NA ZÁPADĚ

a) Augustin z Hippo: Panna Maria byla počata v dědičném hříchu

Obdobná situace jako na Východě byla ohledně nauky o neposkvrněném Mariině početí i na křesťanském Západě téměř po celé první tisíciletí. I po vzniku východního schismatu mohl však zde vývoj této nauky pokračovat dále, neboť bylo možno počítat nejen s odbornou aktivitou jednotlivých teologů, ale i s magisteriálními rozhodnutími církevních koncilů a římských papežů. Již od vzniku zmíněného problému hrála zde významnou roli autorita **Augustina z Hippo** († r. 430), který tvrdil, že všichni lidé potřebují vykoupení skrze Ježíše Krista, neboť se všichni rodí v dědičném hříchu, včetně P. Marie.¹⁰ Navíc zde byl patrný vliv Augustinova antropologického náhledu, který kolísal mezi kreatianismem a generatianismem, a v důsledku toho připouštěl možnost, že lidské duše nejsou stvořeny Bohem z ničeho, ale jsou předávány od rodičů i s poskvrnou dědičného hříchu. A pokud jde o lidské tělo, byla Augustinem zdůrazňována souvislost jeho vzniku se smyslnou žádostivostí doprovázející sexuální úkony rodičů. I když v případě početí P. Marie bylo možno vyloučit u jejích rodičů osobní hříšnost pohlavních aktů vzhledem k jejich le-

¹⁰ *De fide ad Petrum*, c. 26 (PL 40, 774): „omnes homines...in peccato originali nasci.“

gitimnímu manželskému svazku a k jejich osobní svatosti, přesto těžko lze popírat přítomnost smyslné žádostivosti.

b) Vyhybavý postoj k problému

Vedení tímto předpokladem vyjadřovali se proto značně obezřetně k danému problému i ti, kteří v té době stáli v čele církve. Nelze se tedy příliš divit tomu, že i tak významní papežové, jakými byli v té době **Lev Veliký** († r. 461) a **Řehoř Veliký** († r. 604), konstatovali vzhledem k Augustinovu propojení smyslné žádostivosti s dědičným hříchem, že jediným, kdo byl počat bez tělesné žádostivosti, a tedy jedinež doopravdy nevinným a svatým, byl Ježíš Kristus.¹¹ Situaci P. Marie v tomto ohledu však tyto papežové neřešili.

c) Náznaky pozitivního stanoviska

Podobně jako na Východě i na Západě lze však již v těch dobách rozpoznat náznaky směřující k tvrzení o Mariině neporušenosti od samého počátku. Tak **Maximus Turínský** mluví kolem r. 465 o Mariině panenském nitru, které se stalo vhodným přibýtkem Kristovým nikoliv z tělesných důvodů, ale pro přítomnost původní milosti.¹² Podobně praví i **Beda Venerabilis** († r. 735), že Duch Svatý posvětil a naplnil nebeskými dary Mariinu mysl i tělo.¹³ O další krok smě-

¹¹ LEO MAGNUS, *Sermo* 25, 5 (PL 54, 211): „Solus itaque inter filios hominum Dominus Jesus innocens natus est, quia solus sine carnalis concupiscentiae pollutione concipitur.“

GREGORIUS MAGNUS, *Moralia* 18, 84 (PL 76, 89): „(Christus) solus veraciter sanctus natus est, qui ut ipsam conditionem naturae corruptibilis vinceret, ex commistione carnalis copulae conceptus non est.“

¹² *Homilia* V (PL 57, 235): „...virgineus venter. Idoneum plane Maria Christo habitaculum, non pro habitu corporis, sed pro gratia originali.“

¹³ *Homilia* I (PL 94, 12n.): „Spiritus sanctus cor illius (Mariae) cum implevit, ab omni aestu concupiscentiae carnalis temperavit, emendavit a desideriis temporalibus, ac donis coelestibus mentem simul illius consecravit, et corpus.“

rem k pozdějšímu dogmatu neposkvrněného Mariina početí se přiblížil **Paschasius Radbertus** († kolem r. 859)¹⁴, který Mariinu imunitu vůči dědičnému hříchu vyvozuje z faktu, že se v církvi slaví svátek jejího narození. Jestliže církevní autority k tomuto svátku daly svůj souhlas podobně jako v případě svátků narození Ježíše Krista a Jana Křtitele, znamená to tedy, že i P. Maria musela být posvěcena již v lůně své matky. Vzniká však přitom obtíž, když vezmeme v úvahu, že v případě Mariina vykoupení od dědičného hříchu by k tomu muselo dojít v době, kdy Kristovo vykupitelské dílo ještě neexistovalo, neboť ještě nedošlo k inkarnaci Druhé božské osoby. Tuto potíž řeší **Anselm z Canterbury** († r. 1109) připomínkou, že historická Kristova oběť kříže, která je zdrojem jakéhokoliv vykoupení ze hříchu, má nadčasový význam. A že tedy P. Maria byla jednou z těch bytosů, které byly pro Kristovy zásluhy očištěny od svých hříchů ještě dříve, než se Kristus sám narodil.¹⁵ Že vůbec je myslitelné, aby v prostředí všeobecné hříšnosti byl počat někdo bez jakéhokoliv hříšné poskvrny, vysvětluje Anselmův žák **Eadmer z Canterbury** († kolem r. 1128) přirovnáním k plodu jedlého kaštanu. Když si to Bůh přeje, vytvoří se i pod kaštanovou slupkou, plnou tvrdých ostnů, zcela hladké a chutné jádro. Tak podobně si přál Bůh, aby v prostředí plném drsných hříchů byl počat a vytvořen chrám, který s ostny hříchů nemá vůbec nic společného, protože se v budoucnu stane jeho příbytkem. Historicky známým se již stal Eadmerův závěr této jeho úvahy: „Bůh to mohl učinit, Bůh to chtěl učinit, a tak se také stalo.“¹⁶

¹⁴ *De partu Virginis* I (PL 120, 1372): „Nullius igitur nativitas celebratur in mundo nisi Christi, et ejus atque beati Joannis. Sic et beata Virgo Maria, nisi in utero matris sanctificata esset, minime nativitas ejus colenda esset. Nunc autem quia ex auctoritate totius Ecclesiae veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse.“

¹⁵ *Cur Deus homo* II,16 (PL 158, 419): „Virgo autem illa, de qua ille homo assumptus est de quo loquimur, fuit de illis, qui ante nativitatem ejus per eum mundati sunt a peccatis.“

¹⁶ *Tractatus de conceptione B. Mariae Virginis* (PL 159, 305): „Castaneam invicem attende...involucrum illius totum hispidum et densissimis aculeis undique septum...intus...nucleum lactei liquoris...(Deus) non potuit haec dare humano quod ipse sibi parabat templo in quo corporaliter habitaret: ut licet inter spinas peccatorum conciperetur, ab ipsis tamen spinarum aculeis omnimode exors redderetur?“potuit plane, et voluit; si igitur voluit et fecit.“

d) *Negativní stanoviska*

Celkový trend k teologické nauce o Mariině imunitě vůči dědičnému hříchu však na dlouhou dobu paradoxně značně oslabil jinak nadšený mariánský ctitel a mystik **Bernard z Clairvaux** († r. 1153). Když totiž zjistil, že kanovníci lyonské katedrály zavedli svátek neposkvrněného Mariina početí, napsal proti tomu v r. 1138 rozhořčeně protestující list¹⁷, v němž tvrdí, že P. Maria žádnou takou pochybnou počtu nepotřebuje. Bernard sice souhlasí s tím, že P. Maria byla posvěcena ještě před svým narozením. Avšak k tomuto jejímu posvěcení nemohlo dojít před jejím početím, neboť tehdy ještě neexistovala. Podle Bernarda však nemohla být očištěna ani v samém okamžiku početí, neboť již tam byl přítomen dědičný hřích. Nezbyvá tedy údajně nic jiného než předpokládat, že byla od dědičného hříchu očištěna až po svém početí, avšak ještě v lůně své matky. Slavit svátek neposkvrněného Mariina početí je podle Bernarda nesmyslné též z toho důvodu, že bychom pak mohli slavit též svátek neposkvrněného početí i jejích rodičů a prarodičů, a tak dále až donekonečna. Bernard zde též opakuje argumentaci Augustinovu, že dědičný hřích se přenáší pohlavním stykem rodičů, a tedy že každý člověk potřebuje být z tohoto dědičného hříchu Kristem vykoupen. To se podle něho týká i P. Marie, i když v jejím případě byla doba existence ve stavu dědičného hříchu velmi krátká.

Prostřednictvím *Sentencií Petra Lombardského*¹⁸ († r. 1161) se toto stanovisko k otázce Mariina neposkvrněného početí stalo zá-

¹⁷ *Epistola 174, Ad canonicos lugduenses* (PL 182, 334–336): „Fuit procul dubio et Mater Domini ante sancta, quam nata...Sed non valuit ante sancta esse, quam esse...Si igitur ante conceptum sui sanctificari minime potuit, quoniam non erat; sed neque in ipso quidem conceptu, propter peccatum quod inerat: restat ut post conceptum in utero jam existens, sanctificationem accepisse credatur, quae excluso peccato sanctam fecerit nativitatem, non tamen et conceptionem.“

¹⁸ *Petri LOMBARDI Sententiarum libri quattuor*, Lib. III Dist. III (PL 192, 760n.): „Mariam quoque totam Spiritus Sanctus, eam praeveniens, a peccato prorsus purgavit, et a fomite peccati etiam liberavit vel fomitem ipsum penitus evacuando...vel sic debilitando et extenuando, ut ei postmodum peccandi occasio nullatenus extiterit.“

kladní naukovou formulací, která pak byla v dalších dobách pozitivně nebo negativně komentována celou řadou teologů, a tím se též stala východiskem pro vznik teologického sporu o Mariino neposkvrněné početí, který se pak zejména na univerzitách a bohovědných učilištích táhl po celá staletí. Podobně jako Bernard tvrdí sice i Lombardský, že Duch Svatý P. Marii předem zcela očistil a zbavil ji i zdroje, z něhož všechny hříchy vyrůstají (*fomes peccati*), který spočívá v disharmonii mezi vnitřními silami vyššími a nižšími. Protože se takto stala P. Maria zcela bezhříšnou, naplnila se na ní Augustinova slova, že čest Pána, jehož byla tato panna matkou, vylučuje jakoukoliv zmínku o nějaké Mariině hříšnosti. Na druhé straně však považuje Lombardský za jisté, že i tato panna byla vzhledem ke své tělesnosti před svým očištěním podrobena obecnému zákonu hříchu.

Tento postoj v podstatě převzal i Tomáš Akvinský († r. 1274). I P. Maria potřebovala být Kristem posvěcena a vykoupěna z dědičného hříchu. K tomuto jejímu posvěcení došlo podle Tomáše až po vlití její duše do těla (*animatio*).¹⁹ Situaci zde navíc komplikuje okolnost, že okamžik početí člověka (*conceptio*) nespadá podle Tomášova náhledu v jedno s okamžikem animace. V závislosti na tehdejších anatomických znalostech se totiž Tomáš Akvinský domníval, že lidské embryo je v matčině lůně formováno nejprve jen principem živočišným a že teprve až po několika desítkách dní od početí Bůh v něm stvoří duši rozumovou.²⁰ Dále vysvětluje Tomáš, že pokud jde o Mariino tělo před vlitím rozumové duše, bylo jako u ostatních lidí výsledkem procesu, kterým je od Adama postupně předávána plodivá síla a tělesná hmotnost. Numericky jsou sice tyto ontologické veli-

....totam Virginem, Spiritu Sancto praeveniente, ab omni labe peccati castificatam..."

AUGUSTINUS *De natura et gratia*, cap. 26: „Excepta sancta virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo questionem.“

....(carnem Virginis) prius peccato fuisse obnoxiam..."

¹⁹ *Summa Theol.* (dále *STh*) III, 27, 2: „Cum beata Virgo redemptione et salute, quae per Christum est, indiguerit, nonnisi post animationem sanctificata fuit.“

²⁰ *STh* I, 118, 2, ad 2: „creatio in fine generationis humanae“; *STh* 2 II, 64, 1c.

činy u jednotlivých lidí navzájem odlišné, avšak jejich závislost na Adamovi se projevuje tím, že mají společnou identitu druhovou.²¹ I Mariino tělo bylo počato v závislosti na Adamovi sexuálním spoje-
ním, a tedy ve stavu dědičného hříchu. Tomáš však připouští, že vlast-
ním nositelem posvěcující milosti není lidské tělo, ale lidská rozumo-
vá duše. Avšak i tato duše musela být podle Tomáše při svém stvoření
a vlití do Mariina těla ve stavu dědičného hříchu, neboť v opačném pří-
padě by P. Maria byla zcela nezávislá na Kristově vykupitelském díle.
P. Maria však obdržela výsadu posvěcení ještě v mateřském lůně, brzy
po vlití duše. Tomáš Akvinský se domnívá, že je tedy přípustné slavit
i svátek Mariina neposkvrněného početí, ovšem v tom smyslu, že je
tímto svátkem oslavováno její posvěcení v mateřském lůně.²² K ob-

²¹ In libros IV Sententiarum (*S. Thomae Aquinatis opera omnia* 30, Parisiis 1889), lib. II, dist. XXX, a. 4: „...corpus nostrum ex Adam traducitur: non quod sit idem numero secundum materiam, sed secundum similitudinem speciei...secundum seminalem rationem et corpulentam substantiam, esse in Adam...Omnium enim hominum praeter Christum tam ratio seminalis, id est vis activa in generatione, quam etiam corpulenta substantia, fuit in Adam secundum originem...”

²² Op. cit., lib. III, dist. III, a. 1: „Beata Virgo nec ante conceptionem, nec in conceptione ante animae infusionem sanctificata fuit; quia proprium subjectum gratiae sanctificationis est anima. Nec in ipso instanti infusionis animae, quia sic non contraxisset originale, sicut nec Christus: et ideo omnibus non conveniret redimi per Christum: sed tantum sanctificata creditur post animae infusionem, hoc aliis sanctis est collatum. Et ideo Matri sapientiae maximo decuit hoc conferri, in quam nihil coinquinatum incurrit...”
Quodlibetum VI (*S. Thomae Aquinatis quaestiones quodlibetales*, Ed. Marietti 1956), q. 5, a. 1: „Utrum liceat celebrare festum Conceptionis Dominae nostrae.”
(Conditio:) „Quod fuerit specialiter praeparata per immunitatem ab originali peccato.”
(Resp.): „Hoc privilegium solius Christi dicitur esse...non ergo competit beatae Virgini; et ita eius Conceptio non est celebranda.”
(Argumenta:) „Omnes autem illi in Adam fuerunt secundum seminalem rationem qui non solum ab eo carnem acceperunt, sed etiam secundum naturalem modum originis ab eo sunt propagati. Sic autem processit ab Adam beata Virgo, quia nata fuit per commixtionem sexuum, sicut et ceteri, et ideo concepta fuit in originali peccato...creditur tamen in utero fuisse sanctificata, antequam nata...Aliqui vero considerantes sanctificationem eius in utero, cuius tempus ignoratur, celebrant Conceptionem; creditur enim quod cito post conceptionem et animae infusionem fuerit sanctificata. Unde illa celebritas non est referenda ad Conceptionem ratione conceptionis, sed potius ratione sanctificationis.”

dobnému závěru dospěl i **Bonaventura z Bagnoregia** († r. 1274). Podle něho je nutno konstatovat, že P. Maria byla posvěcena již v lůně své matky. Kdyby tomu tak nebylo, nemohla by církev slavit svátek Mariina narození. Neví se však, kdy přesně k Mariinu posvěcení došlo. Podle Bonaventury je ale pravděpodobné, že brzy po vlití její duše došlo i ke vlití posvěcující milosti.²³

Spočívá tedy hlavní teologická obtíž ohledně nauky o Mariině neposkvrněném početí podle Bernarda, Petra Lombardského, Tomáše Akvinského i Bonaventury v tom, že v případě, že P. Maria nebyla alespoň na chvíli ve stavu dědičného hříchu, neměla by být od čeho vykoupěna. A to by bylo v rozporu s církevní naukou, že vykoupění nutně potřebuje každý člověk.

e) Řešení v dohledu

Již ve 13. století však naznačil možné řešení této potíže anglický františkán **William of Ware**. Podle něho je třeba rozlišovat u dědičného hříchu jeho všeobecnou nutnost (*debitum peccati*) a jeho reálnou skutečnost (*factum peccati*). P. Maria spadala tedy pod onu nutnost dědičného hříchu, nikoliv však pod jeho skutečnost, před kterou byla Bohem předem uchráněna.²⁴ Konečnou podobu dal této argumentaci františkán **John Duns Scotus** († r. 1306). Scotus vychází ze satisfakční teorie Anselma z Canterbury, nacházející se v Anselmově spise *Cur Deus homo*. Velikost viny v Anselmově pojetí je kromě jiného úměrná též úrovni postižené osoby. Jde-li tedy o urážku, je pro-

²³ *Sancti BONAVENTURAE ex Ordine Minorum S. R. E. Cardinalis Episcopi Albanensis eximii Ecclesiae Doctoris operum tomus quintus* (Lugduni 1668). In IV libros Sententiarum (lib. III, dist. 3, art. 1, q. 3): „Dicendum quod pro indubitantibus habet hoc Ecclesia, videlicet quod beata Virgo fuerit in utero sanctificata: et illud ex hoc patet, quod eius nativitatem tota Ecclesia celebrat, quod non faceret nisi sanctificata esset. Si autem quaeratur, qua die, vel hora sanctificata fuerit, hoc ignoratur: tamen probabiliter creditur, quod cito post infusionem animae fuerit facta infusio gratiae.“

²⁴ SÖLL, G. *Mariologie*. In: Schmaus, M.–Grillmeier, A.–Scheffczyk, L.–Seybold, M. *Handbuch der Dogmengeschichte* III, 4., Herder Verlag 1978, str. 170n.

vinění tím větší, čím vyšší postavení uražená osoba zaujímá. V případě prvotního hříchu se člověk (Adam) obrátil zády k nejvyššímu Králi, jehož majestát je nekonečný. Tím byl stržen most, který překónával nekonečnou propast mezi bytostí absolutní a bytostmi relativními. Úkon hříchu, sám o sobě sice značně limitovaný, způsobil ale ve svém důsledku nekonečnou urážku Božského majestátu. Plnohodnotnou satisfakci této nekonečné urážky není však člověk schopen poskytnout vzhledem ke svým omezeným možnostem. Ke smíření nekonečného Krále s celým potomstvem Adamovým, které bylo pro hřích svého praotce z Boží přízně vyděděno, bylo tedy třeba nějakého nevinného prostředníka. Tento úkol splnila Druhá božská osoba, která se stala člověkem, aby jako jeden z lidí podala jejich jménem plnohodnotné zadostiučinění. Božství osoby vtěleného Slova dodalo totiž tomuto smířčímu aktu požadovanou nekonečnou hodnotu.

Toto základní Anselmovo myšlenkové schéma aplikoval pak Scotus na problém Mariina neposkvrněného početí. Všichni ostatní lidé jsou podle něho s nekonečným Králem usmířeni tak, že je jim promítnuta jejich již existující vina z urážky Božského majestátu prostřednictvím vykupitelského díla Kristova. Svou vlastní matku vykoupil však Boží Syn mnohem dokonalejším způsobem. Zabránil totiž už předem tomu, aby tato žena již od prvního okamžiku své existence měla podíl na hříšné urážce, která je všemi ostatními lidmi vmetena do tváře nekonečného Božského majestátu. A tento způsob vykoupení, spočívající v předchozí prevenci zla, je jistě daleko vznešenější než ten způsob, kdy je pád do zla dopuštěn a teprve následně je hříšník od zla osvobozen. I P. Maria by byla padla do jámy dědičného hříchu, kdyby nebyla vlitím posvěcující milosti v okamžiku svého početí od tohoto pádu předem uchráněna. Bůh tedy posvětil Mariino nitro již v okamžiku jejího početí nadpřirozenou milostí, kterou jiní lidé dostávají až po svém narození díky obřizce nebo křtu. Je tedy možno způsob Mariina vykoupení pro Kristovy zásluhy nazývat vykoupením „preventivním“ nebo „před-vykoupením“ (*redemptio praeservativa; prae-redemptio*). Pro tento mimořádný způsob svého vykoupení potřebovala P. Maria Krista jako svého Vykupitele ještě daleko více než kterýko-

liv jiný člověk. Na otázku položenou negativní formou – Z jaké viny byla P. Maria vykoupěna, když tedy žádnou vinu neměla? – odpovídá Scotus, že nebyla vykoupěna ze žádné skutečné viny, ale z té viny, kterou by byla měla, kdyby nebyla vlitím milosti od ní ochráněna.²⁵

Další Scotovou zásluhou je též, že zbavil tuto mariologickou problematiku filosoficko-antropologické obtíže, spočívající v předpokladu, že člověk dostává svou duši až po určité době od chvíle oplodnění. Scotus totiž dovozuje, že početí člověka a stvoření jeho duše Bohem se děje v jednom a téměř okamžiku.²⁶ Tedy ani v případě Mariině nebyla mezi tělesným početím a stvořením duše žádná časová distance a Bůh v tomtéž okamžiku obdařil její duši posvěcující milostí.

Scotovy vývody dále prohlubuje jeho žák Petrus Aureoli (arcibiskup v Aix, † r. 1322). V první kapitole svého *Traktátu o neposkvrněném početí*²⁷ cituje nejprve biblické texty užívané jako dokla-

²⁵ *Quaestio Joannis DUNS SCOTI: Utrum beata Virgo concepta fuerit in originali peccato?* In: *Quaestiones disputatae de Immaculata Conceptione beatae Mariae Virginis*, Quaracchi 1904:

Str. 14: „Christus est perfectissimus Mediator...respectu nullius personae habuit excellentiorem gradum quam respectu Mariae...sed hoc non esset, nisi meruisset eam praeservare a peccato originali...si ille mediator posse ita perfecte placare regem, ut praeveniret respectu alicuius filii, ne ei offenderetur, hoc magis esset, quam si rex offensam habitam contra talem remitteret...”

Str. 16: „...excellentius beneficium est praeservare a malo, quam permittere incidere in malum, et ab eo postea liberare...”

Str. 17: „Potuit enim Deus in primo instanti illius animae infundere sibi gratiam tantam, quantam alii animae in circumcisione vel baptismo: igitur in illo instanti anima non habuisset peccatum originale, sicut nec habuisset postea, quando fuisset baptisata.”

Str. 19: „Maria maxime indiguisset Christo ut Redemptore; ipsa enim contraxisset originale peccatum ex ratione propagationis communis, nisi fuisset praeventa per gratiam mediatoris; et sicut alii indiguerent Christo, ut per eius meritum remitteretur eis peccatum iam contractum, ita Maria magis indiguit mediatore praeveniente peccatum, ne ipsa contraheret.”

Str. 21: „...in instanti conceptionis matris fuisset sanctificatio non a culpa, quae tunc infuit, sed a culpa, quae tunc infuisset, nisi tunc gratia illi animae fuisset infusa.”

²⁶ Op. cit., str. 21: „...dato, quod in conceptione seminum fuisset creatio animae.”

²⁷ *Tractatus Petri AUREOLI*. In: *Quaestiones disputatae de Immaculata Conceptione beatae Mariae Virginis*, Quaracchi 1904), str. 23–94; kap. I (str. 23–25); kap. VI (str. 78–94).

dy proti zmíněné nauce (Ž 13,3; 50,6; Řím 3,22n.; 5,12.18; 11,32; 1 Kor 15,22; Ef 2,3). Dále též zde cituje některé výroky Augustina, Ambrože, papežů Lva a Řehoře, Jana Damašského, Anselma a Bernarda. V šesté kapitole onoho Traktátu pak postupně uvádí do souladu s naukou o neposkvrněném početí všechny citáty bible i církevních otců uvedené v první kapitole. V Mariině případě užil Bůh podle Petra Aureoliho nejdokonalejšího a nejvhodnějšího způsobu vykoupení tím, že ji předem uchránil toho, aby do dědičného hříchu vůbec upadla. Zde autor prohlašuje za evidentně chybnou námitku, podle níž vykoupení nutně předpokládá nějaký pád do hříchu. Říkáme přece o sobě, že jsme Kristovým utrpením vykoupeni od věčné smrti, která nám sice všem hrozí, ale v níž v době pozemského života zcela jistě nejsme.²⁸ Protože podle Petra Aureoliho je nositelem dědičného hříchu lidská duše ve spojení s tělem, je také duše schopna přijmout posvěcující milost od okamžiku onoho spojení. V této souvislosti autor odmítá Aristotelův názor, že ke spojení lidské duše s tělem dochází u chlapců až 40 dní a u dívek až 80 dní po oplodnění. Podle něho dochází k tomuto spojení ve chvíli, kdy otcovo semeno dá v organismu matky impuls k vytváření těla dítěte. Animace tak spadá v jedno s početím.²⁹ V tomto okamžiku dostala P. Maria i posvěcující milost. Nauka o tom, že P. Maria byla uchráněna od faktu dědičného hříchu, není tedy podle Petra Aureoliho nijak věroučně chybná, ani víru ni-

²⁸ Op. cit. kap. IV (str. 55): „...modo perfectissimo et potissimo redimendi scilicet aliquem vel aliquam, ne in originale incideret praeservando...sicut in Virgine Matre sua...Nec obstat, si dicatur, quod redemptio praesupponit aliquem lapsum in peccatum. Hoc enim evidenter est falsum, cum nos dicamur redempti a morte aeterna per passionem Christi, in quam tamen non fuimus lapsi; sed quia in ipsam laberemur, si non praeservaremur, congruenter dicimur ab ipsa redempti.”

²⁹ Op. cit. kap. II (str. 47): „peccatum originale est in appetito sensitivo, qui constat ex anima et corpore; unde non est in anima praecise sumta, sed in toto coniuncto.”

Op. cit. kap. III (str. 51): „anima capax est gratiae in ipso instanti, quo unitur cum carne”; Op. cit. kap. II. (str. 36).

Repercussorium Petri AUREOLI, Conclusio VII, In: *Quaest. Disputatae de Imm. Conc. B. M. V.* (str. 137): „Quod seminis alteratio et corporis formatio proprio modo loquendi dici potest conceptio.”

jak neohrožuje. Ponechává však tento autor na církvi, aby tuto otázku závazně rozhodla.³⁰

3. POSTOJ CÍRKEVNÍHO MAGISTERIA

a) Makulisté a imakulisté

Z předcházejících kapitol je zřejmé, že se uvnitř katolické církve vytvořily k problému neposkvrněného Mariina početí dva tábory. První tábor, reprezentovaný zejména františkány, byl „pro“ (imakulisté), druhý, vedený především dominikány, byl „proti“ (makulisté). Teologové z obou skupin shromáždili na podporu svých stanovisek množství odborného materiálu. Nyní bylo na magisteriálních církevních orgánech, aby se k problému vyjádřily a vynesly všeobecně závazné rozhodnutí. Řím však s rozhodnutím nijak nespíchal a po dlouhá staletí zaujímal spíše vyčkávací stanovisko. Pozoruhodným precedentem však byla skutečnost, že se od 13. století v různých diecézích anglických, francouzských, německých i italských liturgicky slavil **svátek Mariina neposkvrněného početí**, aniž by byla tato praxe Římem oficiálně odmítnuta. Tomáš Akvinský vysvětloval tento postoj Říma jako určitý projev jeho tolerance.³¹ Navíc je třeba též vzít v úvahu, že teologický obsah tohoto svátku nebyl zcela jednoznačný, a proto mohl být přijatelný oběma stranám. Imakulisté jím uctívali Mariinu oproštěnost od dědičného hříchu od chvíle početí, zatímco makulisté tento svátek chápali pouze jako oslavu Mariina posvěcení v lůně matčině.

³⁰ *Tractatus* kap. V (str. 71): „Ostenditur, quod absque periculo fidei et erroris teneri potest, quod Deus eam praeservavit de facto; nec una pars nec alia est de necessitate fidei, donec per Ecclesiam determinatum fuerit quid tenendum.“

³¹ *STh* III, 27, 2, 3: „Licet quod Romana Ecclesia Conceptionem B. V. non celebret, tolerat tamen consuetudinem aliquarum ecclesiarum illud festum celebrantium.“

Velkou příležitostí k vyřešení této mariologické kontroverze bylo za pontifikátu Evžena IV. r. 1431 svolání koncilu do Basileje. Bylo dohodnuto, že tento koncil dotyčný problém již rozhodne, a proto začaly být shromažďovány materiály pro i proti imakulární nauce. Protože však bohužel velká část basilejských koncilních otců se přiklonila k chybnému názoru, že koncil je nad papežem (konciliarismus), bylo další jednání r. 1437 přeloženo do Ferrary a papežovi zástupci Basilej opustili. Od té chvíle ztratil basilejský koncil legitimní oprávnění reprezentovat celou církev a stal se pouhou partikulární synodou. S označením jako synodální (nikoliv koncilní) dekret je proto také ve vídeňském rukopisném kodexu³² uvedeno rozhodnutí schvalující nauku o neposkvrněném početí P. Marie, které vynesli zbylí účastníci bývalého koncilu na svém 36. zasedání dne 17. 9. 1439.

b) Kroky směrem k dogmatizaci nauky

Za první legitimní magisteriální kroky směrem k závaznému uznání imakulární nauky lze tedy považovat až aktivity papeže Sixta IV. (1471–1484). Když dominikáni Nikolaus de Pornussio a Vincentius Bandelli v Itálii prohlásili nauku o neposkvrněném Mariině početí za heretickou, vzal tento papež, pocházející z františkánského řádu, imakulární nauku do ochrany ve své apoštolské konstituci *Cum praeexcelsa* (27. 2. 1477). V této konstituci prohlašuje Sixtus IV. za vhodné a náležité, aby všichni věřící křesťané vzdávali Bohu díky a chválu za podivuhodné početí neposkvrněné Panny. Za tím účelem tento pa-

³² Rkp. 5126, 3 (6a – 7b), *Decretum synodi Basileensis in sessione 36. de conceptione B. M. V.* In: *Tabulae codicum manu scriptorum in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, IV. Wien 1870.

ES 1400, prologus: „Nos doctrinam illam disserentem gloriosam Virginem Dei Genitricem Mariam, praeveniente et operante divini numinis gratia singulari, numquam subiacuisse originali peccato, sed immunem semper fuisse ab originali et actuali culpa sanctamque et immaculatam, tamquam piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei catholicae, rectae rationi et s. Scripturae, ab omnibus catholicis approbandam... definimus nullique de cetero licitum esse in contrarium praedicare seu docere.“

pež schvaluje ke cti Mariina početí mešní formulář a církevní hodinky, obojí spojené s odpustky.³³ Protože však zejména výše zmíněný dominikán Bandelli i nadále setrval ve svém neústupném postoji proti imakulární nauce prohlášením, že jde o herezi a že každý, kdo liturgicky oslavuje Mariino neposkvrněné početí, se dopouští těžkého hříchu, vydal Sixtus IV. dne 4. 9. 1483 další apoštolskou konstituci *Grave nimis*. V této konstituci, aniž by někoho výslovně jmenoval, se pozastavuje papež nad nestoudným chováním některých kazatelů, kteří se odvažují vinit z těžkého hříchu věřící oslavující svátek neposkvrněného početí, ač byl tento svátek již ustanoven církví. V této souvislosti Sixtus IV. odsuzuje a zavrhuje všechny, kteří by považovali za heretickou nauku, že P. Maria byla v okamžiku svého početí uchráněna od dědičného hříchu. Současně však dává papež jasně najevo, že tímto svým stanoviskem nepovažuje celý problém za vyřešený Apoštolským stolcem, a proto hrozí církevními tresty i těm, kteří viní z hereze a těžkého hříchu opačnou stranu, jež považovala P. Marii za počatou v dědičném hříchu.³⁴ Tento zákaz vzájemného obviňování z hereze mezi táborem makulistů a imakulistů potvrdil i papež Alexandr VI. (1492–1503). Papež Lev X. (1513–1521)

³³ ES 1400: „...dignum, quin potius debitum reputamus, universos Christi fideles, ut omnipotenti Deo...de ipsius immaculatae Virginis mira conceptione gratias et laudes referant, et instituta propterea in Dei Ecclesia Missas et alia divina officia dicant, et illis intersint, indulgentiis et peccatorum remissionibus invitare, ut exinde fiant eiusdem Virginis meritis et intercessione divinae gratiae aptiores.”

³⁴ ES 1425–1426: „...nonnulli, ut accepimus, diversorum ordinum praedicatores...non erubuerunt, et quotidie praedicare non cessant, omnes illos, qui tenent aut asserunt, eandem gloriosam et immaculatam Dei genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse hereticos, eiusdem immaculatae conceptionis officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmant, peccare graviter.” „Nos igitur huiusmodi temerariis ausibus...quoad hoc auctoritate Apostolioca tenore praesentium reprobamus et damnamus...Qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen vel peccatum incurrere mortale, cum nondum sit a Romana Ecclesia et Apostolica Sede decisum...”

sice původně zamýšlel svěřit vyřešení tohoto mariologického problému do péče tehdy zasedajícího 5. lateránského koncilu (1512–1521). Svého úmyslu se však vzdal, když jednak narazil na rozdílné postoje k tomuto problému mezi svými poradci, a zejména, když byla církev postavena do zcela nové situace vystoupením Martina Luthera 31. 10. 1517.

c) *Protestantské stanovisko*

Pro vedoucí protestantské reformátory³⁵ byla otázka neposkvrněného Mariina početí spíše podružnou záležitostí. Melanchton považoval celý tento problém za pouhý mnišský výmysl. Kalvín měl za to, že je zcela zbytečné o tom diskutovat, neboť podle něho se imunita od dědičného hříchu týká pouze jediného Krista. Luther sám zaujímal v této otázce spíše kolísavý postoj. Mariina neposkvrněnost znamenala pro něj především její oproštění od jakéhokoliv osobního hříchu. A pokud jde o hřích dědičný, byla P. Maria od něho velmi brzy očištěna. Podobně jako Tomáš Akvinský předpokládal i Luther časovou distanci mezi početím těla a vlitím rozumové duše. Pokud tedy mluví o Mariině početí, rozlišuje zde její početí započaté (*conceptio passiva inchoata*) a její početí dokonané vlitím duše (*conceptio passiva consummata*). V tomto dokonaném stadiu početí již podle něho P. Maria dědičný hřích neměla. Co však nejvíce vadilo zakladatelům reformace na imakulátní nauce, byla okolnost, že se tato nauka explicitně nevyskytuje v Písmu. A to je v přímém rozporu se základním reformačním axiomem o soběstačnosti Bible (*sola scriptura*).

d) *Tridentský koncil*

Vznik reformace, k níž musela katolická církev zaujmout odpovídající stanovisko, poskytl však nepřímo další vhodnou příležitost

³⁵ SÖLL, G. op. cit., str. 194n., pozn. 1.

k vyřešení imakulátního problému. V rámci zasedání tridentského koncilu (1545–63), který reagoval na četné námitky z protestantské strany upřesněním mnohých aktuálních věroučných formulací, bylo dne 24. 5. 1546 zahájeno jednání ohledně nauky o dědičném hříchu. Téhož dne podal španělský kardinál Pedro Pacheco návrh, aby se v rámci projednávání otázky dědičného hříchu projednal a vyřešil též problém Mariina neposkvrněného početí. Mohlo se přitom s velkou pravděpodobností předpokládat, že rozhodnutí by bylo v této otázce pozitivní. Avšak vedení obavami, aby tímto způsobem nebyli protestanti ještě více podrážděni, koncilní otcové považovali vyřešení imakulátního problému za dobově nevhodné a návrh na projednání této otázky nakonec zamítli. Stejně stanovisko obsahovalo i poselství, které císař Karel V. zaslal 14. 6. 1546 do Tridentu prostřednictvím svého kurýra. Když tedy byl dne 17. 6. 1546 koncilem schválen dekret o dědičném hříchu, obsahoval tento dekret dovětek, že koncil nemá úmysl zahrnout do dekretu, kde se jedná o dědičném hříchu, neposkvrněnou Pannu Marii Bohorodičku, ale že má být i nadále dodržováno rozhodnutí papeže Sixta IV. zakazující spory o tento problém pod církevními tresty.³⁶ Maximem, jehož bylo v mariologickém ohledu na tridentském koncilu dosaženo, bylo uznání Mariina privilegia naprosté bezhříšnosti, což bylo výslovně vyjádřeno v rámci koncilního dekretu o ospravedlnění³⁷. Z toho koncilního prohlášení Mariiny bezhříšnosti a ze skutečnosti, že P. Maria byla též koncilními otci výslovně vyňata z projednávání, když se jednalo o záležitost dědičného hříchu,

³⁶ Sessio V, *Decretum de peccato originali*, 6 (ES 1516): „Declarat tamen haec ipsa sancta Synodus, non esse suae intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam Dei genitricem, sed observandas esse constitutiones felicitis recordationis Sixti Papae IV. sub poenis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.“

SÖLL, G. op. cit., str. 191n.

³⁷ Sessio VI, 13. 1. 1547, *Decretum de iustificatione*, can. 23 (ES 1573): „Si quis hominem semel iustificatum dixerit...posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia: anathema sit.“

vyvozovali někteří teologové závěr, že tridentský koncil nepřímou potvrdil Mariino neposkvrněné početí. Tímto postojem je znám např. zakladatel kongregace redemptoristů Alfons z Liguori († 1787), který ve svém díle *Theologia moralis* uvádí následující argument: Jestliže je článkem víry, že se církev nemůže mýlit v záležitostech mravů, a jestliže dále kult uchránění Bohorodičky od dědičného hříchu jistě k záležitostem mravů patří, pak z toho vyplývá jako závěr, že i toto Mariino uchránění od dědičného hříchu patří k článkům víry.³⁸

O tom, že byla již tehdy všem zřejmá snaha tridentských koncilních otců definovat imakulátní nauku jako dogma a že by bylo též k definici došlo, nebýt vnějších zábran, svědčí též reakce mnohých univerzit. Již v předtridentském období podle vzoru pařížské Sorbonny (1497) byla na některých univerzitách zavedena povinnost skládat před promocí či před přijetím univerzitní hodnosti přísahu věrnosti imakulátní nauce (např. Kolín n. R. 1499, Mohuč 1500, Vídeň 1501). Nyní po tridentinu došlo k dalšímu rozmachu tohoto povinného obyčeje (např. ve Španělsku r. 1617 na univerzitách v Granadě, Toledu, Zaragoze, Salamance, v Praze r. 1650, v Ingolstadtu r. 1653, v Salcburku r. 1697). Velmi významnou pro další šíření nauky i kultu neposkvrněného Mariina početí byla i reakce jezuitského řádu, který na zasedání své generální kapituly r. 1593 prohlásil imakulátní nauku za oficiální doktrínu celého řádu. Vliv tridentského postoje se projevil též tím, že v celém křesťanském světě začala být spontánně zakládána různá společenství, která měla imakulátní nauku i kult za svůj hlavní smysl. I někteří křesťanští panovníci zasvětili své země do ochrany Mariina neposkvrněného početí: císařové Ferdinand II. i Ferdinand III. Rakousko, král Jan IV. Portugalsko, Ludvík XIV. Francii.³⁹

³⁸ *Theologia moralis* IV 406n., 262; SÖLL, G. op. cit., str. 197n., pozn. 26: „Si de fide est Ecclesiam non posse errare in materia morum, et cultus praeservationis Deiparae (Skotus) certe ad mores pertinet, bene de fide tenere possumus praeservationem esse de fide.“

³⁹ SÖLL, G. op. cit., str. 190, 198–199.

Vlivem tridentského sněmu došlo tudíž k význačnému posunu v imakulátním problému. Zatímco před ním zněla kontroverzní otázka ve smyslu „pro, nebo proti“ neposkvěnému početí, začala nyní otázka nabývat podoby spíše ve smyslu, jakou má imakulátní nauka věroučnou závaznost a jak teologicky zharmonizovat toto Mariino privilegium s univerzálním rozsahem Kristova vykupitelského díla. Odborné teologické autority, které mohly mít vliv na případné magisteriální rozhodnutí Svatého stolce, se začaly formovat do dvou skupin. Vzhledem k univerzalitě Kristova vykoupení bylo oběma skupinám zřejmé, že se všeobecnou nutností dědičného hříchu (*debitum peccati*) bylo nějakým způsobem třeba počítat i v Mariině případě. Podle názoru první skupiny (kardinál Bellarmin, Vázquez, Suárez) spadala P. Maria teoreticky jako všichni ostatní lidé pod přímou nutnost (*debitum proximum*) dědičného hříchu. Protože se s ní však počítalo jako s budoucí Bohorodičkou, vlitím posvěcující milosti ona přímá nutnost dědičného hříchu automaticky vymizela. Druhá skupina (kardinál De Lugo, Ambrosius Catharinus) byla toho názoru, že teoretická nutnost dědičného hříchu byla v Mariině případě pouze nepřímá (*debitum remotum*) kvůli jejímu zařazení do zákona solidarity s hříšným Adamem. Vykupitelský Kristův čin ji této solidarity zbavil, a tím ji nepřímou zbavil i dědičného hříchu. S tímto pojetím bylo však spojeno nebezpečí, že může být P. Maria chápána jako bytost, která není v církvi, ale která je nad církví. A to by mohlo vést k otázce, zda tedy P. Maria vůbec nějaké vykoupení potřebovala. Další nebezpečí, které tehdy hrozilo při teologické analýze imakulátního problému, bylo motivováno národnostně. Když totiž imakulátní nauka, jejíž teologické zpracování a hájení pocházelo zejména z francouzské oblasti, byla po dlouhou dobu u římských magisteriálních orgánů stále neprůchodná, napadlo některé francouzské teology, zda tato nauka nepochází z nějakého zvláštního Božského zjevení, které bylo Bohem přednostně poskytnuto právě církvi ve Francii (*revelatio Ecclesiae gallicanae facta, fides gallicana*). Tento kuriózní nápad naštěstí během času sám odezněl.⁴⁰

⁴⁰ SÖLL, G. op. cit., str. 200–202.

e) Potridentské období

Protože na tridentském sněmu nebyl imakulátní problém vyřešen, zaujímal Sv. stolec v potridentském období k této otázce i nadále rezervovaný postoj. V oficiálních vyjádřeních se užívala ambivalentní formulace „početí neposkvrněné Panny“ (*Conceptio Virginis Immaculatae*), nikoliv však výraz „neposkvrněné početí“ (*Immaculata Conceptio*). Ač tedy potridentscí papežové zřejmě nepovažovali za vhodné, aby imakulátní spor definitivně vyřešili, přesto však tu a tam občas dávali najevo, jaký je jejich skutečný názor. Tak např. Pius V. (1566–1572), když cenzuroval spisy Michela de Bay (Baius), zahrnul pod své zamítavé stanovisko i některé věty vyskytující se v Baiově spise *O dědičném hříchu*, kde tento teolog tvrdí, že kromě Krista mají všichni lidé dědičný hřích včetně Panny Marie, která kvůli Adamovu hříchu musela jako jiní spravedliví během pozemského života podstoupit mnohá utrpení a nakonec smrt.⁴¹ Podobně i Alexandr VII. (1655–1667) ve svém breve z 8. 12. 1661 potvrdil sice rozhodnutí svých papežských předchůdců Sixta IV., Pavla V. a Řehoře XV., kteří zakázali pokračovat v imakulátním sporu oběma zainteresovaným stranám pod církevními tresty. Alexandr VII. však připouští, že nauka o neposkvrněném Mariině početí od okamžiku stvoření její duše má mnoho zbožných stoupenců a že počet těchto vyznavačů stále roste. Protože ale z druhé strany vedla tato nauka k nedůstojným a pohoršlivým sporům, souhlasí tento papež se zákazy, které prozatím vydali jeho předchůdci. Současně však Alexandr VII. obnovuje i dekrety, které se vyslovují ve prospěch imakulátní nauky.⁴²

⁴¹ BAIUS, M. *De peccato originis*, Lovaň 1566, (ES 1973): „Nemo, praeter Christum, est absque peccato originali: hinc Beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita sicut et aliorum iustorum fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.“

⁴² Breve „*Sollicitudo omnium ecclesiarum*“ (ES 2015): „Vetus est Christi fidelium erga eius beatissimam matrem Virginem Mariam pietas sentientium, eius animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritum Jesu Christi eius filii...a macula peccati originalis praeservatam immunem...“

f) Pius IX. – završení sporu

Rozhodující podíl na úspěšném završení celého imakulátního sporu, který se do té doby táhl po celá dlouhá staletí, má papež Pius IX. (1846–1878). Brzy po svém nastoupení na papežský trůn zvážil tento papež v tomto ohledu celou situaci. Byl si vědom toho, že i mnozí vysocí církevní představitelé a významní teologové té doby považují případné prohlášení imakulátní nauky jako závazného dogmatu za krok ne-li chybný, tedy přinejmenším nevhodný. Na druhé straně však též pozoroval neustále rostoucí vyznavačskou intenzitu ve všech vrstvách katolické církve na celém světě ohledně této nauky, projevuující se prakticky i teoreticky. Překážky, které se dříve stavěly do cesty k vyřešení tohoto problému, již nebyly tak nepřekonatelné jako předtím. I někteří dominikáni, kteří do té doby byli hlavními oponenty imakulátní nauky, se chopili iniciativy a sami začali hledat v díle Tomáše Akvinského body, které by se mohly stát schůdným mostem k nauce o Mariině početí neposkvrněném od samého začátku. Tímto směrem podnikl Pius IX. první konkrétní a účinné kroky. Vytvořil komise významných teologů s úkolem shromáždit všechny materiály svědčící ve prospěch nebo v neprospěch nauky. 2. února 1849 rozeslal všem biskupům okružní list *Ubi primum*, kterým jim sdělil, že hodlá prohlásit nauku o neposkvrněném Mariině početí za článek víry. Při této příležitosti je požádal, aby se k tomuto jeho záměru vyjádřili. Z odpovědí 603 dotázaných biskupů bylo 546 bezvýhradně pro dogmatizaci této nauky, ze zbylých odpovědí někteří souhlasili s určitými výhradami, někteří se vzdali svého hlasu a několik hlasů bylo proti.⁴³

ES 2016: „...quia ex occasione contrariae assertionis...oriebantur in populo christiano cum magna Dei offensa scandala, iurgia et dissensiones...vetuit horum opinionem praefatae sententiae contrariam publice doceri aut praedicari...”

ES 2017: „(Decreta) edita in favorem sententiae asserentis, animam beatae Mariae Virginis in sui creatione et in corpus infusione Spiritus Sancti gratia donatam et a peccato originali praeservatam fuisse...innovamus.”

⁴³ SÖLL, G. op. cit., str. 209n.

Po několika letech práce dospěli teologičtí odborníci k následujícím závěrům:⁴⁴ Není na překážku vyhlášení dogmatu okolnost, že v minulosti existovaly na daný problém rozdílné teologické názory, a že dokonce i některé prominentní teologické autority zastávaly vůči dotyčné nauce negativní postoj. Pokud jde o svědectví Písma, poskytuje solidní fundament pro dogma především Gn 3,15, kde je P. Maria vylíčena jako bezvýhradná nepřítelkyně Satana, a dále též pasáž o Mariině plnosti milosti (Lk 1,28) v kontextu patristické exegetické tradice. Pokud by někdo namítal, že uvedené biblické doklady nemluví výslovně o neposkvrněném početí, pak nechť vezme v úvahu, že obecně vzato je rozsah nadpřirozené revelace širší než rozsah explicitní biblické nauky. Patří tedy imakulátní nauka k pravdám Bohem zjeveným bezprostředně, avšak virtuálně (*revelatio virtualis et immediata*). Není ani dále třeba k prohlášení dogmatu mít k dispozici nepřerušenu řadu jednoznačných patristických svědectví pro danou nauku sahajících až do apoštolských dob. Soubor zjevených pravd je sice historicky jednorázový a byl uzavřen v apoštolské době. Ovšem je zde Duch Svatý, který prostřednictvím současného církevního magisteria v dogmatizačním procesu připomíná a aktualizuje to, co bylo v minulosti Bohem zjeveno. Proto má v tomto ohledu prvořadý význam souhlasný magisteriální postoj současného episkopátu a papeže jako viditelné hlavy církve, kteří se při výkonu svého učitelského poslání neopírají primárně o teologické argumenty, ale o Ducha Svatého a jeho světlo. Tomuto souhlasnému magisteriálnímu postoji odpovídá v případě neposkvrněného Mariina početí i souhlasná praxe celé církve.

1. prosince 1854 byly přípravné práce ukončeny a za několik dní poté, 8. prosince 1854, papež Pius IX. ve vatopetrském chrámě bullou *Ineffabilis Deus* slavnostně prohlásil neposkvrněné početí Panny Marie za článek víry. V rámci svého projevu papež sdělil, že po zralém zvážení celé věci a po vroucích modlitbách došel k pře-

⁴⁴ SÖLL, G. op. cit., str. 212n.

svědčení, že není možno tuto záležitost již dále odkládat. Prohlášením imakulátní nauky za dogma se naplňuje zbožné přání celého katolického světa. Je to též projev jeho osobní úcty k Panně Marii. Úcta a chvála, která se tímto úkonem vzdává P. Marii, se vztahuje i na jejího Syna. Pak papež pronesl v obvyklé formuli, že přispěním Ducha Svatého, ke cti svaté a nerozdlílné Trojice, pro čest a slávu panenské Bohorodičky, pro vyvýšení katolické víry a upevnění křesťanství, autoritou Ježíše Krista, apoštolů Petra a Pavla i svou vlastní autoritou prohlašuje, oznamuje a vydává rozhodnutí, že nauka, podle níž byla nejblahoslavenější Panna Maria v prvním okamžiku svého početí zvláštní milostí a výsadou všemohoucího Boha pro zásluhy Ježíše Krista, Vykupitele lidského pokolení, předem uchráněna jakékoliv poskvrny dědičného hříchu, je naukou Bohem zjevenou, a proto musí být všemi věřícími s jistotou a vytrvalostí vyznávána. Kdo by tedy ve svém srdci smýšleli jinak, než bylo prohlášeno, nechť si uvědomí, že tím odsoudili sami sebe, že jejich víra ztroskotala a že se oddělují od jednoty církve. Pokud by se mimoto odvážili tento svůj názor vyjádřit slovně, písemně nebo jakýmkoliv jiným vnějším způsobem, propadají tím samým kanonickoprávním trestům.⁴⁵

Na toto slavnostní zakončení imakulátního sporu v celosvětovém měřítku upomínají kamenné desky u vchodu do svatopetrského chrá-

⁴⁵ ES 2803: „....Ad honorem sanctae et individuae Trinitatis, ad decus et ornamentum Virginis Deiparae, ad exaltationem fidei catholicae et christianae religionis augmentum, auctoritate Domini nostri Iesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli ac Nostra declaramus, pronuntiamus et definimus, doctrinam, quae tenet, beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Iesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis peccati labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam.“

ES 2804: „Quapropter si qui secus ac a Nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumpserint corde sentire, ii noverint ac porro sciant, se proprio iudicio condemnatos, naufragium circa fidem passos esse et ab unitate Ecclesiae defecisse, ac praeterea facto ipso suo semet poenis a iure statutis subiicere, si, quod corde sentiunt, verbo aut scripto vel alio quovis externo modo significare ausi fuerint.“

mu a na římském náměstí Piazza di Spagna mariánský sloup, z něhož Neposkvrněná Panna žehná městu. Tradičně každý rok na svátek Neposkvrněného Mariina početí 8. prosince v odpoledních hodinách přichází k tomuto sloupu sám papež, aby vzdal tomuto Mariinu privilegium svůj hold.

II.

Vývoj nauky o neposkvrněném početí P. Marie v českém prostředí do r. 1854

1. SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH PO TEOLOGICKÉ STRÁNCE OD 14. STOL.

Uvedenou mariologickou problematiku můžeme v našem prostředí sledovat až od 14. století. Ono století bylo zejména ve své druhé polovině pro české země obdobím všestranné prosperity. Z panovníků té doby stačí jmenovat Karla IV., českého krále a římského císaře, s jeho významnými kulturními a politickými aktivitami, mezi něž bezesporu patří i založení pražské univerzity. Této vysoce pozitivní situaci na poli státním odpovídaly i poměry v církevní sféře, kdy na pražském arcibiskupském stolci v té době nalezneme vynikající osobnosti, jakými byli Arnošt z Pardubic, Jan Očko z Vlašimi nebo Jan z Jenštejna. Není tedy divu, že v českém prostředí, které tehdy tvořilo nikterak zanedbatelnou část kulturního světa, měly svou ozvěnu i učené spory, které hýbaly celou tehdejší křesťanskou civilizací. A protože náboženské faktory spolukonstituovaly tehdejší ideu stát-

nosti, odborně teologické problémy v té době svým významem a vlivem daleko přesahovaly rámec akademického prostředí. Z tohoto hlediska je samozřejmé, že se v primární sféře zájmu nacházely ty části teologicko-filosofických systémů, které měly blízký vztah ke státnímu společenství. To se tehdy týkalo především eklesiologie, zabývající se základním pojetím církve a jejím vztahem ke státní moci, kde se pod vlivem šířícího se viklefismu očekávaly významné revoluční posuny, naukové i praktické. Poněkud ve stínu této politicky nejvýznamnější eklesiologické tematiky se nacházela témata sakramentální teologie a témata mariologická. Věroučná teorie svátostí (zejména pokud jde o eucharistii) se stala námětem ve sporech utrakvistických a remanenčských. Pokud jde o mariologickou tematiku, která se v té době soustředila na otázku neposkvrněného početí Mariina a vyhrotila se kladným či záporným postojem světových teologických autorit (Bernard z Clairvaux, Jan Duns Scotus, Tomáš Akvinský), tak se díky svým bohatým zahraničním kontaktům do tohoto sporu účinně od 14. století zapojila i naše domácí teologická elita.

2. ODPŮRCI A PŘÍZNIVCI IMAKULÁTNÍ NAUKY

Podobně jako v celosvětovém měřítku, tak i u nás je poněkud obtížné vést přesnou dělicí čáru mezi zastánci a odpůrci nauky o neposkvrněném Mariině početí. V rámci tohoto rozdělení jsou totiž skryty rozličné otázky a náhledy na to, co se např. vůbec počtem mší, kdy dochází k rozumovému oduševnění lidského plodu, co je vůbec podstatou dědičného hříchu, jakým způsobem se dědičný hřích přenáší, jaký je jeho vztah k hříchům osobním, jaká je v této souvislosti role pohlavního styku, zda je nositelem dědičného hříchu tělo nebo duše člověka apod. V čem by se snad reprezentanti obou táborů tehdy shodli, mohla být formulace „početí neposkvrněné Panny Marie“ (*conceptio immaculatae Virginis Mariae*). Jablkem sváru však zřejmě byla formulace „neposkvrněné početí Panny Marie“ (*immacula-*

ta conceptio Virginis Mariae). Ke kladnému či zápornému postoji vůči takto formulovanému problému byli teologové motivováni především podle svého osobního zařazení do příslušné řehole. Vzhledem k tomu, že v té době neexistovalo, pokud jde o tuto otázku, žádné všeobecně závazné magisteriální rozhodnutí, zaujímalo mnoho autorů opatrně vyčkávací, neutrální stanovisko. Snahu o to, aby si „zešla nepřibouchli dveře“, možno však koneckonců vycítit i u těch, kteří jsou považováni za výslovné odpůrce či zastánce nauky o neposkvřeném početí P. Marie. Zhruba lze ovšem říci, že františkáni se svými sympatizanty patřili k zastáncům uvedené nauky a dominikáni spolu s cisterciáky a augustiniány k naukovým odpůrcům.

3. ZASTÁNCI AUGUSTINOVA STANOVISKA

Nutno však konstatovat, že tábor odpůrců (makulistů) z řad pražských univerzitních mistrů a vzdělanějších duchovních byl tehdy v početní převaze:

Jindřich z Oyty (*Henricus Totting de Oyta*)¹, který působil v Praze v letech 1365–1377, pak 1381–1385 a zemřel 20. 5. 1397 ve Vídni, ve své kvestii² poukazuje na to, že každé početí nového člověka je úkonem tělesnosti a není možné bez pohlavní žádostivosti („*libido*“). I P. Maria byla počata manželským stykem svých rodičů („*in coitu coniugali*“). Ač v tomto případě jistě její rodiče při úkonu plození osobně nehřešili, přesto však by se tím na jejich dceru Marii měl vztahovat dědičný hřích („*debitum peccati originalis*“). Podle toho mohla i sama P. Maria na sebe vztahovat slova žalmu „...v hříších počala mne má matka“ (Ž 50,7) a slova Jobovy knihy (14,4) o hrozbě smrti. V dědičném hříchu takto přichází na svět celé Abrahamovo potomstvo s výjimkou Krista („*in Abraham omnis posteritas eius*“).

¹ TRÍŠKA, J. *Literární činnost předhusitské university*. Praha 1967, str. 108–110.

² „*Quaeritur an concepcio beate virginis debeat celebrari, et videtur quod non.*“ (Rkp. NK Praha 784, IV. H 20, ff. 103b–104b)

praeter Christum"), jehož panenské početí si jako jediné s plnou jistotou zaslouží samostatnou oslavu. Ani Mariino tělo („*caro Mariae*") nemuselo tedy být prosto dědičného hříchu. Zde se Jindřich dovolává autority Augustinovy, který v případě Mariina početí popírá pouze možnost hříšné žádostivosti („*concupiscentia*"), nikoliv však sám dědičný hřích. Tohoto dědičného hříchu by musela být P. Maria zproštěna před vlitím duše do svého těla („*ante anime infusionem*"). K Mariinu posvěcení mohlo však dojít i po delší době od jejího početí („*longe post virginis conceptionem*"). Svou argumentaci uzavírá Jindřich z Oyty konstatováním, že církev s jistotou sice může oslavovat tuto počatou Pannu, nikoliv však samo její početí („*festum concepti et non conceptionis*").

Podobné stanovisko zastává Jindřich z Oyty i ve své řeči o Mariině početí³. S odvoláním na Alexandra Haleského, Tomáše a Bonaventuru zde uvádí (f. 229b), že P. Maria měla mít dědičnou poskvrnu („*maculam originale*"), neboť byla počata prostřednictvím smyslné soulože („*per coitum libidinosum*") a ze smyslné žádostivosti („*ex concupiscentia libidiosa*"). To však není na újmu jejího zvláštního posvěcení, které jí bylo přidáno jako omilostňující dar („*donum gratuitum praeteradditum*"). Na základě citace Augustinových slov, že každý člověk se v dědičném hříchu rodí⁴, uvažuje Jindřich dokonce i o možnosti, že P. Maria byla nejen v dědičném hříchu počata, ale že se v něm i narodila (f. 232b).

Za dalšího „makulistu" z pražských univerzitních mistrů možno považovat Konráda ze Soltowa (Conradus de Soltau).⁵ Poslední zmínka o jeho mnohaletém pražském působení se datuje rokem 1385. Roku 1400 se stává biskupem verdenským. Umírá 11. 1. 1407. Ve své kvestii ke 3. knize Sentencí Petra Lombardského tvrdí, že všich-

³ Sermo de conceptione b. Mariae virginis „*Consurget virga de Israel*" (Rkp. NK Praha 1564, VIII. F 10, ff. 228b–237b)

⁴ AUGUSTIN, *De fide ad Petrum*, c. 26: „omnes homines...cum peccato originali nasci"

⁵ TRŠKA, J. op. cit., str. 110–112; „Utrum mater Domini, Virgo beata, fuerit in peccato originali concepta" (Rkp. NK Praha X. C 22, f. 439a).

ni teologové jsou zajedno v názoru, že i P. Maria byla počata ve hříchu Adama, „v němž všichni zhřešili“. I ona údajně patří k těm, kteří v Adamovi zhřešili a potřebují Boží milost. Podle něho byl bez jakéhokoliv hříchu pouze Kristus. Konrád se přitom opírá o autoritu citací Jeronýma, Ambrože, papeže Lva, Anselma, Bernarda i Tomáše Akvinského. Zvláštní důležitost v tomto ohledu přikládá Konrád slovům Augustina, který tvrzení o tom, že všichni lidé při svém početí a narození mají dědičný hřích, zařadil do taxativního výčtu výpovědí, o nichž se nesmí vůbec pochybovat, neboť jde o základní pravdy víry.⁶

Ve stejném duchu se při svém veřejném působení negativně vyjadřoval k nauce o neposkvrněném Mariinu početí i Konrád z Ebrachu.⁷ Ve srovnání s výše uvedenými univerzitními mistry je negativní postoj tohoto mistra tím spíše pochopitelný, když si uvědomíme, že byl členem cisterciáckého řádu, kde byla ve všech teologických otázkách směrodatná především stanoviska řádového učitele Bernarda z Clairvaux, kterýžto, ač si Mariina mimořádného omilostnění nesmírně vážil, přesto však považoval za nepřipustné toto Mariino privilegium posunout až do okamžiku jejího početí. Konrád z Ebrachu působil na pražské univerzitě od r. 1375 až do r. 1384, kdy odešel na univerzitu do Vídně, kde zemřel 9. 12. 1399 ve funkci morimondského opata.

Nesmiřitelně odmítavým postojem k Mariinu neposkvrněnému početí se vyznačuje drobný spis s touto tematikou z konce 14. století, jehož autorem je cisterciácký mnich Jošt ze Zbraslavi (Jodocus de Aula Regia).⁸ Životopis autora i jeho vztah k univerzitě je neznámý. Pohnutkou k sepsání spisu bylo pro Jošta jeho zjištění, že se v praž-

⁶ AUGUSTIN, *De fide ad Petrum*, c. 26: „firmissime tene et nullatenus dubitas, omnes homines...ex concubitu viri et mulieris, cum peccato originali nasci, impietati subditi mortisque subjecti...” (PL 40, 774)

⁷ KADLEC, J. *Teologická fakulta*. In: *Dějiny Univerzity Karlovy I*, Praha 1995, str. 152; TRÍŠKA, J. op. cit., str. 98–102.

⁸ „*Opusculum de immaculata conceptione*” (Knihovna Metropol. kapit. pražské, rkp. 438, D 72, ff. 2a – 58b). (Pokrač. pozn. na str. 42)

ské arcidiecézi u mnoha duchovních šířil názor, že P. Maria byla počata bez dědičného hříchu (f. 3b).

Na tuto skutečnost Jošt písemně upozornil pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi (f. 6b) spolu s elaborátem, v němž teologicky celou záležitost uvedl podle svého názoru na správnou míru. Opatrný zbraslavský opat jako Joštův představený však předem zaslal zmíněný spis k posouzení tehdy slovutnému mistru v teologii a inkvizitorovi Janu Klenkokovi z řádu augustiniánů (f. 2a). Ve spise Jošt vychází ze zásady, že pouze Kristus je zcela bezhříšný („*solus Christus sine peccato*“ – f. 5a). Jemu jedinému přísluší bezhříšnost početí („*huius solius virginis filio solo*“ – f. 12a). Jošt však připouští možnost, že P. Maria byla dědičného hříchu zbavena ještě před svým narozením („*virgo non ab illo peccato nata fuit*“ – f. 5a). Na mnoha místech svého spisu Jošt zdůrazňuje, že P. Maria nebyla prosta dědičného hříchu („*immunis a peccato originali*“ – např. f. 31ab). Hlavní příčinou toho je smyslnost manželského úkonu jejích rodičů („*libido in actu matrimoniali*“). Protože se však nejedná o žádný osobní hřích, není tato skutečnost nijak na újmu Mariiny panenské cti (f. 21b, 22a).

Podobně jako byl v otázce Mariina početí pro cisterciáky směrodatným názor Bernardův, tak byl pro dominikány v tomto bodě směrodatným názor Tomáše Akvinského. Tomášova názoru, podle kterého k nadpřirozenému posvěcení P. Marie došlo až po vlití duše do jejího těla, v důsledku čehož měla být počata ještě ve stavu dědičného hříchu, se přidržovali i pražští dominikáni. Tak např. dominikán Mikuláš Biceps⁹, který působil v Praze v letech 1378–1390, píše ve svém komentáři ke 3. knize Sentencí Petra Lombardského (ff. 91rb –

f. 2a: „Septiformi studiorum lampade renitenti et tocius honestatis gloria refulgenti venerabili Mgro dno Klynkoni sacre theologie professo...”

f. 3b: „Modernorum sermones quorundam plures in manus meas sepe devenerunt de conceptione virginis matris...”

f. 6b: „Rutilanti lucerne presulum reverendo in Christo...Johanni...archiepiscopo pragensi frater Jodocus in Aula Regia monachus...”

⁹ „Comportata super quatuor libros sententiarum Nicolai Bicipitis”. (Knihovna Metropolní kapituly pražské, rkp. 434, C 19, ff. 1a – 223b)

92 rb), že P. Maria byla počata v dědičném hříchu („*beata virgo concepta fuit in originali peccato*“). Opačné mínění nelze podle něho doložit autoritou ani Písma, ani teologů. O početí bez dědičného hříchu možno zajisté mluvit u Ježíše Krista, nikoliv však v případě jeho panské matky. Stejný názor má na tuto otázku i **Jakub ze Soestu** (Iacobus de Susato). Tento dominikán působil v Praze v letech 1394–1404, odtud pak odešel do Kolína n. R. Zemřel po r. 1438 v Soestu. Ve svém spise o Mariině početí došel k závěru, že z výroků svatých autorů možno dokázat, že P. Maria byla počata v dědičném hříchu.¹⁰

Zevrubně se problémem Mariina početí zabýval jeden z nejvýznamnějších reprezentantů české scholastiky **Vojtěch Raňkův z Ježova** (Adalbertus Ranconis de Ericinio). Narodil se kolem r. 1320 na Tábořsku. Po studiích a učitelském působení na pařížské Sorbonně byl pražským metropolitním kanovníkem. Zemřel 15. 8. 1388. O jeho negativním postoji k neposkvrněnému Mariinu početí jsou k dispozici tři svědectví. Především jde o traktát s touto tematikou, jehož rukopis je uchován v klášterní knihovně v Admontu¹¹. Zde M. Vojtěch odmítá názor Duns Scota a jeho františkánských následovníků, že již početí P. Marie bylo bez poskvrny dědičného hříchu. Kdyby totiž byla P. Maria počata bez dědičného hříchu, jak tvrdí minorité, pak by nemohla být podle M. Vojtěcha ani nadpřirozeně posvěcena. Hlavní smysl posvěcení spočívá totiž v očištění od poskvrny hříchu. Ten, kdo je čistý, nemá však od čeho být očišťován. Tedy u P. Marie, kdyby byla čistá od dědičného hříchu, by bylo její očišťování, a tedy i její posvěcení bezpředmětné. Proto se ani o čiře duchových bytostech nebeských, které nikdy nezhřešily, neříká, že byly posvěceny očištěním, ale pouze, že byly upevněny v milosti. Proto je podle M. Vojtěcha správnější výklad Augustinův a Cassiodorův, podle

¹⁰ „De conceptione Marie“: „Ex dictis sanctorum potest probari, quod Virgo gloriosa fuit concepta in peccato originali.“ KADLEC, J. *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*. In: Acta Universitatis Carolinae Pragensis, AUCP VII (1966), 2, str. 73n.

¹¹ Admont, klášterní knihovna, rkp. 312, ff. 60ra – 62va; KADLEC, J. *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*. UK Praha 1969, str. 39–41, 84.

nichž byl bez poskvrny dědičného hříchu jedině Kristus. Františkánské argumenty jsou podle něho příliš povrchní a mají svou odezvu pouze u laické veřejnosti.¹² Argumentace Scota a jeho následovníků, podle nichž Bůh předem uchránil budoucí matku svého Syna, protože bylo vhodné, aby tak učinil, postrádá podle M. Vojtěcha svou průkaznost. Z vhodnosti nějakého činu vyplývá pouze možnost tohoto činu, nikoliv však jeho nutnost ani jeho skutečnost. Bůh dále nemůže jednat tak, jak někdy jednají představitelé pozemských států, že totiž sami porušují zákony, které vydali. A stav dědičného hříchu je obecnou normou pro všechny lidi, kterou ani Bůh nemůže porušit. A nebylo také třeba, aby byla z této obecné normy P. Maria při svém početí vyňata, když stejně byla během krátké doby od této poskvrny očištěna. Tuto faktickou všeobecnost hříšného stavu lidstva je nutno vzít v úvahu i v tom případě, když se říká, že bez privilegia neposkvrněného početí by byla P. Maria na tom hůře než historická Eva, která byla stvořena bez dědičného hříchu. Podle M. Vojtěcha není legitimní ani námitka, že by bezhříšný Kristus mohl svou matkou pro její početí ve hříchu nějak pohrdat. Jako Bůh totiž dobře věděl, že mohl svou budoucí matku před touto situací ochránit. Dal však přednost tomu, aby přijal svou lidskou přirozenost z takové ženy, jejíž vznik byl na počátku stejný jako u všech ostatních lidí. Tomuto Božímu rozhodnutí byla plně podřízena i P. Maria, která proto nepociťovala sama vůči sobě nějakou ošklivost pro svůj hříšný původ. I když by tedy byla z důvodu pouhé přirozenosti vyšší svatost bezhříšných andělů než svatost Mariiny přirozenosti, přesto je P. Maria všechny převyšuje silou své nadpřirozené milosti. Nejvyšší čest a chvála přísluší tedy podle

¹² Admont, klášterní knihovna, rkp. 312, f. 60va, cb, vb: „Si Virgo gloriosa non esset in originali peccato concepta, ut fratres Minores dicunt, sequeretur, quod non esset sanctificata.“ „Sanctificatio est emundacio a macula peccati. Si ergo ipsa numquam habuisset peccatum, non fuisset emundata, quia mundus non emundatur, et per consequens non fuisset sanctificata, et pro eo angeli, qui fuerunt mundi, non sanctificati, sed potius dicuntur in gracia firmati.“

„Haec via salubrior est, cum ea doctores omnes confirmant, quamvis per ornatum verborum fratres Minores ad eorum magis alliciant viam populum laycalem.“

M. Vojtěcha P. Marii *n e p r o t o* , že přišla na svět jako ostatní lidé, *a l e n a v z d o r y* tomu, že vznikla jako všichni ostatní, a přesto je pro svou nadpřirozenou svatost vyvýšena nad všechny stvořené bytosti. V tomto smyslu zní i závěr celého traktátu, že privilegium neposkvrněného početí „nebylo kromě Krista uděleno ani svaté Panně, ani nikomu jinému“.¹³

Další doklad o tom, jaký názor měl M. Vojtěch Raňkův na otázku Mariina početí, poskytuje fragment jeho kázání, který se nachází jako glosa na okraji řeči M. Jindřicha z Oyty v rukopise Národní vídeňské knihovny ve Vídni.¹⁴ Zde tvrdí M. Vojtěch, že ať se podíváme kamkoliv, nikde nenajdeme ani v posvátných Písmech, ani v obecných či speciálních výrocích teologů výslovně vyjádřeno, že by P. Maria byla uchráněna od dědičného hříchu. Pokud někteří tuto nauku hájí, musí překrucovat četné biblické citace a k tomuto cíli je násilně přizpůsobovat. Dále kdyby byla tato nauka pravdivá, církev by nemlčela a církevní otcové by se již při své svědomitosti byli o tom zmínili, tak jako v případě jiných Mariiných privilegií, že např. počala svého Syna bez přispění muže, že měla bezbolestný porod, že její panenství nebylo narušeno ani při porodu, ani po něm apod. Církevní mlčení je tedy podle M. Vojtěcha významným svědectvím v neprospěch nauky o neposkvrněném početí. Závěrem se však opatrný M. Vojtěch zřká svého definitivního úsudku: „Netvrdím ani nepopírám, že svatá Panna byla počata bez dědičného hříchu, ale prostě nevím.“ Toto své stanovisko považuje za nejbezpečnější. Mlčením se podle něho nic nezkazí. Jestliže byla P. Maria skutečně počata bez dědičného hříchu, nelze nevědomost o této skutečnosti nikomu přičíst k vině. Jestliže však naopak skutečně měla P. Maria při svém vlastním početí dědičný hřích, bylo by hříšné tvrdit, že ho neměla.¹⁵

¹³ Srov. KADLEC, J. op. cit., str. 39n.

Explicit admontského rukopisu: „...Et ideo nec beate Virgini nec alicui alteri praeter Christo concessum est. Amen.“ (KADLEC, J. op. cit., str. 84)

¹⁴ Národní vídeňská knihovna, rkp. 4483, f. 299r; (KADLEC, J. op. cit., str. 40n.)

¹⁵ Cit. rkp. 4483, f. 299r; (KADLEC, J. op. cit. str. 40): „Illud verum apparet sacram scripturam et sacras doctrinas sanctorum ubilibet intuenti: Nusquam enim in scriptura sacra

Poslední svědectví negativního postoje M. Vojtěcha k neposkrvněnému početí P. Marie vyplývá v souvislosti s jedním ze sporů, které vedl tento pražský kanovník se svým arcibiskupem Janem z Jenštejna. V tomto případě šlo o svátek Navštívení P. Marie, který Jan z Jenštejna zavedl v červnu 1386 v pražské arcidiecézi. M. Vojtěch Raňkův se jako kanovník-scholastik ostře postavil proti tomuto rozhodnutí svého arcibiskupa. Žádal, aby si arcibiskup nejprve k tomuto kroku vyžádal souhlas Sv. stolce. Poukázal též na to, jak špatně dopadli lyonští kanovníci, kteří o své újmě zavedli ve Francii svátek Početí P. Marie, kterýžto svátek je podle listu Bernarda z Clairvaux opovážlivou pověrou a bludem proti Písmu svatému. Spor mezi oběma pražskými preláty se zostřil až do té míry, že M. Vojtěch, zakládající si na svém pařížském vzdělání, obvinil arcibiskupa z hloupé nevědomosti. Ten reagoval obdobně vyjádřením, že je na světě dobytek, který se nezmění ani pobytem v Paříži. Spor ukončila až Vojtěchova smrt, před níž si oba muži navzájem odpustili. Po Vojtěchově pohřbu však si arcibiskup neodpustil poznámku, že smrt M. Vojtěcha právě v den svátku Mariina nanebevzetí (15. 8. 1388) je Božím trestem za to, že se zemřelý za svého života stavěl proti mariánským svátkům. Že šlo o zvláštní Boží

aut sanctorum dictis nec in generali sententia, nec in speciali exprese et explicite legitur, quod beata Virgo fuerit ab originali peccato preservata, licet hoc tenentes plures scripture partes ad hoc asserendum violenter et extorte exponere a multis retroactis temporibus conati sunt."

„Utrum ubicunque beata Virgo a quibusdam legibus humane miserie vel condicionis haberetur exempta, hoc ecclesia non tacuit, hoc et sanctorum patrum diligencia non preterivit, ut puta quod sine viro concepit, quod sine dolore peperit, quod in conceptu libido non fuit, quod in partu et post partum virgo permansit et cetera similia privilegia. De hoc autem ullus facit expressam et explicitam mencionem, sed tam in genere quam in specie sonare videntur oppositum."

„Utrum autem verum sit, quod beata Virgo sit concepta sine originali peccato, non dico nec contradico, sed nescire me fateor."

„Tucius est ilud, sive verum sit sive falsum, silere quam asserere vel negare, quia si sit verum, sine culpa nescitur et sine periculo tacetur: si vero sit falsum, non sine peccato asseritur."

trest, prý dosvědčoval i hrozivě zbytnělý a vyhřezlý jazyk zemřelého.¹⁶

4. STANISLAV ZE ZNOJMA A M. JAN HUS

Pokud jde o univerzitního mistra Stanislava ze Znojma († r. 1414 v Jindřichově Hradci), byly v popředí jeho odborného zájmu filosofické otázky týkající se zejména sporu o universalia. Jeho teologické spisy s eklesiologickou, trinitární či eucharistickou tematikou byly silně poznamenány vztahem, ať již pozitivním či negativním, k názorům J. Viklefa. Problematikou Mariina početí se M. Stanislav zabývá spíše jen okrajově ve svém traktátu O milosti a hříchu z r. 1410.¹⁷ V deváté kapitole tohoto traktátu vypočítává totiž různé možné druhy hříchu, mezi nimiž je zmiňován i hřích dědičný. Zde nejprve odmítá pojetí přenosu dědičného hříchu na způsob přirovnání k čistému jablku, které zapadlo do bahna („*sicut pomum mundum maculatur luto inmissum*“). Má-li být lidské tělo v tomto přirovnání oním bahnem, do kterého zapadla lidská duše stvořená jako čistá Bohem, pak je třeba podle M. Stanislava vzít v úvahu, že hmotné tělo je samo o sobě nerozumnou věcí, která jako taková nemůže být nositelem hříchu, jenž vychází z poznání a vůle („*defectum peccati primo et originaliter esse in voluntate et ex voluntate eius, quod peccat...res omnino irrationalis peccare non potest*“). Na druhé straně však jsou podle M. Stanislava též zbytečné úvahy o tom, zda tedy sama lidská duše byla Bohem stvořena jako čistá, či jako hříšná. Správné řešení spočívá podle něho v tom, že se od prarodičů předává dalším potomkům lidská přirozenost. Kdyby nebyli prarodiče zhřešili, byli by předávali svým potomkům spolu s lidskou přirozeností i kompletní prvotní spravedlnost („*totam iustitiam originalem*“). Protože však tuto

¹⁶ KADLEC, J. op. cit., str. 47–50, 68–70.

¹⁷ STANISLAUS de ZNOYMA *De gratia et peccato*. Ed. Zuzana Silagiová. Oikúmené. Praha 1997.

prvotní spravedlnost hříchem ztratili, předávají svým potomkům lidskou přirozenost bez oné prvotní spravedlnosti, což je právě podstatou dědičného hříchu („*carentia illa iustitiae originalis est peccatum originale*“). A protože tento nedostatek prvotní spravedlnosti je v lidské přirozenosti právě tam, kde má být podle Božích plánů ona prvotní spravedlnost a svatost, je tedy tento nedostatek pro člověka skutečným defektem a zlem. Toto řešení upřesňuje M. Stanislav ještě tak, že onen nedostatek prvotní spravedlnosti tvoří podstatu („*formaliter*“) dědičného hříchu, zatímco zkušenostní aspekt tohoto dědičného hříchu spočívá („*materialiter*“) ve zděděném sklonu ke zlu a v obtížích vůči dobru (žádostivost, „*concupiscibilitas*“). Jelikož tedy jde o skutečně nezřízený nedostatek spravedlnosti („*carencia inordinata*“), který směřuje přímo proti Božímu řádu, je proto také možno dědičný hřích nazývat „hříchem“, ač se jeho nositel do tohoto stavu dostal bez vlastního svobodného rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že dědičným hříchem člověk ztratil zcela svou původní šťastnou nevinnost, je možno dědičný hřích pro závažnost jeho důsledků (neštěstí a smrt) považovat dokonce za smrtelný hřích („*peccatum mortale*“). Časová a prostorová distance mezi prvotním hříchem historického Adama a jednotlivými nositeli dědičného hříchu je podle M. Stanislava překonávána podobně, jako vnímají svým sluchem různí lidé v odlišném časovém okamžiku a na rozličných místech jedno a totéž zahřívání na obloze.¹⁸

Během této své argumentace připouští M. Stanislav možnost, že P. Maria tento dědičný hřích neměla. Tvrdí totiž, že Adam přestoupením Božího příkazu zcela ztratil prvotní spravedlnost pro sebe i pro všechny své potomky, „kteří nejsou spravedliví sami ze sebe jako Kristus (a snad podle některých i Panna Maria zvláštní milostí)“¹⁹.

¹⁸ *De gratia et peccato*, str. 69–73.

¹⁹ *De gratia et peccato*, str. 73: „... Adam prevaricando mandatum Dei perdidit illam totam pro se et sua tota posteritate, e contrario incurrit in communem carenciam dicte iusticie, necesse est omnes suos posteros, qui non sunt ex se iusti, sicut est Christus (et forte etiam Virgo Maria ex speciali gracia secundum quosdam excipitur), omnes vero alios necesse est, cum non inveniant communem iusticiam originalem hominis in Adam, sed econtra communem carenciam eiusdem, talem communem carenciam in Adam recipere...“

Podobně jako u M. Stanislava ze Znojma je problematika neposkvrněného Mariina početí spíše na okraji odborného zájmu též u **M. Jana Husa** († r. 1415 v Kostnici), který svou teoretickou i praktickou aktivitu zaměřil zejména na oblast eklesiologie. Ve svém komentáři k Sentencím Petra Lombardského (lib. III, dist. III) hájí M. J. Hus názor, že P. Maria byla posvěcena již v lůně své matky podobně jako Jan Křitel a prorok Jeremiáš. Když se tedy Slovo stalo člověkem, vzalo své lidství z těla P. Marie, která v té době jistě byla již v posvěcující milosti. Otázku, kdy k Mariinu posvěcení v lůně její matky došlo, nechává M. J. Hus otevřenou. Podle něho to však bylo až po spojení Mariiny duše s tělem, nikoliv předtím. Zda to bylo již v okamžiku početí či nikoliv, považuje M. J. Hus za zbytečnou a zvědavou otázku, která se stejně nedá z Písma dokázat a vede jen k nedůstojným hádkám. Jestliže tedy někdo oslavuje Mariino početí, má se to vztahovat na samu počatou Pannu, nikoliv na úkon jejího početí. Závěrem svěčuje Hus celý tento spor Bohu a sklání se před autoritou svatých učenců.²⁰

²⁰ *Spisy M. Jana HUSI, Super IV Sententiarum*. Ed. V. Flajšhans, Praha 1904, str. 399n.: „Utrum Virgo Maria fuit in utero sanctificata? Dicitur, quod sic. Cum enim ipsa post suum Filium aliis sanctis sit sancior, quomodo ille, qui ex ea carnem assumpsit, eam in utero non sanctificavit? Unde si Johannes Baptista et Jeremias sanctificati fuerunt in materno utero, multo forcius b. Virgo. Quando autem et quam cito sanctificata est, ipse scit, qui eam sanctificavit. Sed credibile est, quod cito post unionem anime, sed non ante, ipsam sanctificavit. Quidam tamen decertant inutiliter, quod sit concepta in peccato, alii, quod sine peccato. Sed rogo: ad quid valet ista disceptatio, nisi ad vaniloquium et ad odii fomentum presumptuosos agitans sine scripture solido fundamento? Unde de necessitate est alteram partem in contenditibus taliter deficere et mendacio insistari. Sed pia mens sistens in occulto Dei misterio comittensque veritatem absconditam humiliter ipsi Domino, non se illicite agitans, expectabit revelationem Domini nostri Jesu Christi. Unde si celebratur Virginis concepcio, debet referri ad rem conceptam, non ad conceptionem formaliter dictam, sc. ad actum, quo mater eam concepit; et digna erit celebratio sine contencione. Si autem celebratur pro conceptione, i. e. pro actu concipiendi, tunc celebratio causabit litem inter inaniter disceptantes. Quid ergo michi restat, nisi Deo committere et ad sanctorum dicta doctorum humiliter declinare; unde semper michi videtur contencio superflua, ubi non evidenter scimus pro vel contra deducere, et quod caucius est secundum regulam Apostoli a contencione huiusmodi abstinere.“

5. JAN VODŇANSKÝ

Nyní přichází vhodná chvíle, abychom si teď po uvedení nejvýznamnějších negativních nebo přinejmenším neutrálních postojů k otázce Mariina neposkvrněného početí všimli v českém prostředí i postojů pozitivních. Zde je k dispozici na prvním místě traktát o neposkvrněném početí P. Marie z pera **Jana Vodňanského** z r. 1509, který je nejstarším českým dílem na toto téma. Text traktátu, dochovaný ve dvou rukopisech, byl vydán v nové době pražským světícím biskupem Dr. Ant. Podlahou.²¹ O samém autorovi traktátu se mnoho neví. Narodil se ve Vodňanech kolem r. 1460. Jako františkán přísné observance žil v klášterech v Jindřichově Hradci, Horažďovicích a Bechyni. Horlivě polemizoval s kališníky a českými bratry. Vydal též r. 1508 tištěný latinsko-český slovník. Traktát o neposkvrněném početí má podobu fiktivního dialogu mezi dotazujícím se „Henrychem“ a odpovídajícím „Janem“. Ti lidé, kteří popírají Mariino neposkvrněné početí a říkají, že „panna Maria poczela se w hrziechu przirozenym“, se proviňují mnohonásobným způsobem. Autor nyní ve čtyřech dílech svého traktátu postupně vypočítává, proti komu a čím se odpůrci neposkvrněného Mariina početí prohřešují.

Odpůrci jsou podle autora v rozporu především se samým Bohem Otcem jako Stvořitelem (str. 1–4), který stvořil prvního člověka v neporušenosti s perspektivou budoucího vtělení. To, že se nyní počátek lidského života děje ve stavu hříchu, je důsledkem porušení prvotním hříchem. Avšak Stvořitel, který od věčnosti počítal i s tímto lidským pádem, počítal i se ženou, která jako „celá krásná“ a „bez poskvrny“ „potře ďáblovu hlavu“ a stane se matkou toho, který obnoví původní nevinnost lidstva. Odpůrci neposkvrněného početí Mariina jsou tedy v rozporu s těmito již realizovanými stvořitelskými Božími plány. Připouštějí tím též, že tato žena byla, byť jen na krátkou dobu, v moci ďábla a hříchu. Odpůrci jsou dále též proti Božímu Synu (str. 5–7),

²¹ **Jana VODŇANSKÉHO** *Traktát o početí přechistém a neposkvrněném důstojné P. Marie*. Ed. Dr. Ant. Podlaha, Praha 1908.

v němž jako v nestvořené Moudrosti bylo všechno stvořeno a který si sám vymyslel a pro sebe vytvořil čistý příbytek Mariina nitra. Není tedy myslitelné, že by v tomto příbytku přebýval před Kristem nejprve skrze hřích sám ďábel. Co má společného „světlo s temnotami“ a „lilie s trnám“? Kdyby byla takto poskvrněna matka, byl by poskvrněn i její syn, který se z původně nečistého příbytku narodil. Odpůrci jsou dále též proti Duchu Svatému (str. 8n.), který mluvil skrze proroky Ezechiela a Izaiáše o Ježíšově matce jako o „zavřené bráně“ vůči každému hříchu, o matce, jejíž mateřství je spojeno s panenskou nevinností. Z náhledu odpůrců by však vyplývalo, že tato Boží matka byla předtím ďáblou cizoložnicí.

V dalším sledu svých úvah viní autor odpůrce neposkvrněného Mariina početí též z toho, že svými názory znevažují svaté anděly (str. 9–12). Ze slov andělského pozdravení při Zvěstování („Zdravas... milosti plná... Pán s tebou... požehnaná mezi ženami“; Lk 1, 28) vyvozuje autor závěry, že P. Maria nebyla zraněna či nemocná hříchem, že nikdy nemohla vypadnout z plně omilostňující Boží přízně, že stálá Boží přítomnost bránila od počátku ztrátě milosti a že pro své požehnání nikdy nemohla propadnout kletbě hříchu ostatních žen. K těmto vcelku teologicky přijatelným vývodům připojuje však autor zmínku o údajné skutečnosti, prý zjevené prostřednictvím andělů, že totiž od historického Adama přecházela na potomky v posloupnosti plodivých procesů zvláštním prozřetelnostním řízením udržovaná jakási neposkvrněná tělesná částička, „czastka newinnosti“, která nebyla nakažena dědičným hříchem, z níž pak bylo nakonec vytvořeno Mariino neposkvrněné tělo. Tato chimérická teorie, která byla kriticky glosována přímo v textu rukopisu již i B. Balbínem²², je zřejmě ozvěnou některých názorů ve 12. století, podle nichž nespádala pod obecný zákon dědičného hříchu z Adamova organismu jakási „čistá žíla“ („*vena pura*“), která byla předávána dalším potomkům a vyhrazena pro vytvoření těla Mesiášovy matky.

²² „Sententia nimis audax; aliter hodie boni theologi conceptionem immaculatam ostendunt, sine tali figmento.“ (*Traktát...*, str. 10, pozn. in margine)

Dále se proviňují odpůrci neposkvrněného Mariina početí též vůči všem svatým v nebi (str. 12n.), kteří, ač měli během svého pozemského života na daný problém snad i rozdílné názory, nyní již dobře znají způsob, kterým Bůh vyňal P. Marii z nutnosti hříšného stavu. Z toho se vyvozuje závěr, považovaný i B. Balbínem za přehnaný, že oni odpůrci budou za trest vyhoštěni ze společenství svatých a na věky zavrženi.²³

Ač oni odpůrci jsou prostými údy církve, jsou v rozporu s hlavou církve. Svědčí o tom např. Sixtus IV. a někteří další papežové, kteří schválili liturgické texty na den Mariina početí i odpustkové modlitby toto neposkvrněné početí vyznávající (str. 13–15).

Popíráním neposkvrněného početí Mariina přichází úm o svou zvláštní důstojnost též celé ženské pohlaví (str. 15–17), o kterém by pak platilo, že žádná z žen není bez poskvrny, zatímco mužské pohlaví bylo vyznamenáno příchodem zcela čistého a spravedlivého Krista.

Konečně se Jan Vodňanský dovolává i výroků mnohých církevních teologických autorit (str. 17–19), jako např. Jeronýma, Augustina, Ildefonse, Hilaria, Basila, Cypriana, Origena, Ambrože, Anselma, Bernarda a jiných. Bohužel však u žádného z těchto výroků není uvedeno dílo, z něhož citace pochází. Navíc většina těchto výroků se týká Mariiny bezhříšnosti co do osobních hříchů, nikoliv její oproštěnosti od hříchu dědičného.

Odborná hodnota třetího a čtvrtého dílu traktátu (str. 22–34) je velmi sporná. Autor zde uvádí řadu nedoložených soukromých zjevení nebeských a démonických bytostí i duší v očistci, kteréžto bytosti údajně všechny svorně dosvědčují Mariino neposkvrněné početí. Fantastický ráz mají i popisy děsivých trestů, které prý na různých místech postihly ty, kteří zmíněnou Mariinu výsadu popírali.

²³ „...od nebeských obyvatelův budu wyrzenci a do pekelnij propasti wstrzeni.“ (*Traktát...*, str. 13); Balbín in margine: „Acerba sunt haec et nimia.“

6. IMAKULÁTNÍ NAUKA NA PRAŽSKÉ UNIVERZITĚ

Spisem Jana Vodňanského jsme však již vstoupili do další etapy českých dějin, kterou je doba husitská a pohusitská. Od smrti krále Václava IV. r. 1419 až do příchodu jezuitů do Čech v r. 1556 jsou pražská teologická studia vedena v **utrakvistickém** duchu. Útočištěm katolů toužících po vzdělání se v tomto období stala na domácím půdě katolická centra (Český Krumlov, Plzeň, Chomutov), mezi kterými vynikala zejména latinská městská škola v Plzni, o níž existují první zmínky již v letech 1328–1332. Mnoho studentů však též v té době odešlo na univerzity do zahraničí (např. Krakov, Lipsko, Vídeň, Wittenberg, Kolín, Boloňa)²⁴. Pokud jde o naši mariologickou problematiku, byly v té době tyto otázky zcela na okraji odborného zájmu. Jistěže i utrakvističtí kazatelé P. Marii uctívali. Považovali ji za bytost, která je povýšena nad ostatní ženy i nad anděly. Důrazně odmítali jakékoliv přehánění mariánské úcty, která má být podle nich střízlivá (*ad mensuram*). Kdyby nebylo Kristových zásluh, bylo by marným úsilím dosáhnout spásy pouhým dovoláváním se Marii na jména. Otázku, zda byla P. Maria počata bez dědičného hříchu či nikoliv, ponechávali utrakvisté otevřenou a její řešení přenechávali „mnichům“.²⁵ Proto též soupisy rukopisů a starých tisků vykazují z té doby, pokud jde o teologická díla, téměř výlučně spisy s tematikou eklesiologickou nebo sakramentální, zaměřenou na potřeby utrakvismu.²⁶

²⁴ HEJNIC, J. *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.–18. století)*. Rozpravy ČSAV, Praha 1979, roč. 89, 2, str. 5, 7, 59–62.

²⁵ URBÁNEK, R. *České dějiny III, 3, Věk poděbradský*. Praha 1930, str. 719 (pozn. 4), str. 720 (pozn. 1–3); *Petrohradský anonymní rukopis žalující Janu z Rokycan* (F IV, f. 254b); rukopis *Postily tzv. kazatele litoměřického* (pravděpodobně litoměřický děkan Jan z Tábora, NK Praha, XI F 3, f. 34a, 36ab).

²⁶ SPUNAR, P. *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post universitatem pragensis conditam illustrans Tomus II*. (Studia Copernicana XXXV., Warszawa–Praha 1995)

Tato situace se začala měnit poté, když r. 1526 nastoupil na český trůn Ferdinand I. Habsburský, a zejména po příchodu jezuitů do Čech r. 1556, kteří téhož roku založili v Praze u sv. Klimenta univerzitní kolej. Obdobnou kolej založili jezuité r. 1573 i v Olomouci. Protože nauka o neposkvrněném Mariině početí byla považována v celosvětovém rozměru za součást oficiální jezuitské řádové doktríny, začali jezuité vehementně šířit toto učení i v českých zemích. R. 1574 založili při svém Klementinu pro studenty první společenství zasvěcené neposkvrněnému Mariinu početí. Tyto jejich mariánské aktivity nabyly dalšího rozmachu po bitvě na Bílé hoře r. 1620, kdy bylo jezuitům r. 1622 předáno do správy celé Karolinum. Tímto rokem „končí éra karolinské akademie“ a „začíná nové, jezuitské období“.²⁷ Při svých nově založených kolejích zakládají jezuité i bratrstva (sodalitates) zasvěcená Mariinu neposkvrněnému početí. Tak vzniklo takové mariánské bratrstvo r. 1630 v Olomouci a Chebu, r. 1635 v Brně, roku 1636 v Opavě, r. 1637 ve Znojmě, r. 1638 v Kroměříži, r. 1639 v Klatovech. V Klatovech je dokonce dedikována do ochrany neposkvrněného Mariina početí r. 1642 i celá jezuitská kolej a r. 1679 i kostel.²⁸

Kromě zmíněné populárně-praktické formy šíří jezuité nauku o neposkvrněném Mariině početí i formou odborně-teologickou. Dochází k tomu zejména po 4. březnu 1654, kdy Ferdinand III. spojil v jedno univerzitu Karlovu a Ferdinandovu, a tím se teologická a filosofická fakulta staly součástí jezuitského řádového školství. Na této spojené univerzitě působila řada významných odborníků. Ve filosofických a teologických oborech si mezi nimi vydobyl světového uznání **Rodericus Arriaga** (* r. 1592 Logroño, † r. 1667 Praha), který v Praze přednášel od r. 1625 až do své smrti. Tento učenec si zaslouží naši pozornost především proto, že v úctyhodné řadě objemných svazků jeho díla se nalézají i jemným předivem scholastického myšlení propracované

²⁷ MELANOVÁ, M. – SVATOŠ, M. *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do r. 1622*. Praha 1979, str. 7.

²⁸ FECHTNEROVÁ, A. *Rectores Collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCCLXIII iacentum I–II*. Praha 1993.

vaná problematika nauky o neposkvrněném početí P. Marie. Aby ukázal, že je něco takového vůbec možné, staví Arriaga svou složitou argumentaci na předpokladu, že se v Božím nitru kromě poznání věcí a jevů již existujících (*scientia visionis*) vyskytuje též poznání věcí a jevů, které jsou pouze *možné* (*scientia simplicis intelligentiae*) a jejichž uskutečnění je vázáno na nějakou *podmínku* (*scientia conditionata*).²⁹ To, co je v Boží podstatě realizováno v rámci jediného okamžiku věčné přítomnosti, musí nedokonalá pozemská teologie chápat v jakési pojmové posloupnosti, kdy Božím rozhodnutím (*decreta*) „předchází“ množství předzvěděných a navzájem propojených možností. Takto Kristus jako Bůh svým božstvím, které je „dříve“ než v pouhé možnosti se vyskytující Matka, předem poznával celou svou budoucí spasitelskou činnost v případě, že se skutečně stane člověkem a že bude mít za svou Matku právě onu dívku Marii. V těchto svých podmíněných předzvěděních viděl Bůh, že na základě Kristových proseb je možné zabránit tomu, aby ona případná Matka Maria byla počata v dědičném hříchu. Do těchto svých „úvah“ Bůh nezahrnul skutečnou možnost, ale pouze možnost hypotetickou, že by byla jeho Matka počata v dědičném hříchu. Na základě kombinací všech těchto možností se Bůh rozhodl některé tyto možnosti uskutečnit tak, aby tedy ona Panna Maria, až v pozemském čase nastane předem stanovená chvíle, byla počata bez faktu dědičného hříchu (*ab originali actuali*) i bez bezprostřední nutnosti (*a proximo debito*) do tohoto hříchu upadnout. Takto Panně Marii zůstala pouze všeobecná, hypotetická nutnost tohoto hříchu (*remotum debitum*) za tím účelem, aby vůbec mohla být od něčeho osvobozena, až přijde v řádu pozemského světa čas jejího uskutečnění.³⁰

²⁹ ARRIAGA, R. *Disputationes theologicae in Tertiam partem D. Thomae de Incarnatione divini Verbi universi cursus theologici Tomus sextus* (Antverpiae 1650), tract. II, disputatio XVI, sectio V: „supposita scientia simplicis intelligentiae atque conditionata.“

³⁰ Op. cit. sectio III: „Quomodo scilicet potuerit Christus praevideri tunc existens prius natura quam Mater.“ „Christum praevisum bene operantem antequam Beata Virgo fuisset decreta, aut antequam praevideretur absolute futura...Christus suis orationibus potuerit

V rámci své složité argumentace předpokládá dále Arriaga, že Bůh od věčnosti zvažoval jakýsi pakt, na jehož základě by celé lidstvo bylo reprezentováno Adamem jako svou hlavou. Podle tohoto paktu by ve vůli Adamově byly zahrnuty a obsaženy vůle všech lidských bytostí. Pod tento pakt by spadali obecně všichni lidé bez dalšího přesnějšího určení. Jedinou výjimkou by byla žena, která by byla vyvolena za Matku Kristovu v případě, že by se věčné Slovo stalo v Kristu člověkem. Když pak tento scénář spásy byl skutečně realizován a Maria byla pro Kristovy zásluhy vyvolena k tomu, aby byla jeho Matkou, tím samým zůstala mimo smlouvu mezi Bohem a Adamem. Když pak tento Adam zhřešil, ona jediná v něm tedy nezhřešila a tak byla uchráněna dědičného hříchu.³¹

Kromě Arriagy se věnovali otázce Mariina neposkvrněného početí, a to zejména ve slavnostních, tiskem pak vydaných projevech, i mnozí další jezuitští profesori pražské univerzity³²:

Azzoni Dominicus (1728–1789), *Immaculatae sanctissimae Virginis Mariae...a primo instanti conceptio*. Praha 1763.

Christen Franciscus (1682–1733), *Primum divinorum mandatorum caput...seu Mariae in sua conceptione a labe primigenia exemptio*. Praha 1720.

impedire, ne illa contraheret in puncto conceptionis illud peccatum originale...in eo priori, in quo praevidebatur futura Beatissima Virgo, nondum quidquam de originali iam contracto videbatur, sed summum de proximo debito illud contrahendi." „Potuit ergo Deus, etiam postquam decrevit Beatissimam Virginem producere...nihil eo priori decernere quoad contrahendum peccatum."

Op. cit. sectio IV: „actuale originale (peccatum)" – „proximum debitum" – „remotum debitum".

³¹ Op. cit. sectio IV: „Nullum posterum determinate in Adamo inclusum per pactum, sed indeterminate quotquot futuri essent, una tamen excepta illa femina, quae eligenda esset in Matrem Christi, casu quo hic esset venturus"; „pactum...inclusio voluntatum nostrarum, seu continentia earum in Adamo"; „...quando autem postea Maria eligitur per merita Christi in Matrem, eo ipso illam manere exclusam ab eo pacto, ac proinde eam non peccasse in Adamo."

³² ČORNEJOVÁ, I. – FECHTNEROVÁ, A. *Životopisný slovník pražské univerzity (1654–1773)*. UK Praha 1986; SOMMERVOGEL Carlos, *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, tom X, Bibliographie, Tables générales (Paris 1909).

- Duchek Joannes (1669–1732), *Maria concordi quattuor facultatum apologia, ab originali peccato labe vindicata*. Praha 1710.
- Förschan Joannes (1689–1740), *Controversia minime controversa de immaculata in primo instanti Deiparae Virginis...conceptione*. Olomouc 1729.
- Friedl Sebastianus (1685–1748), *Maria immaculata*. Praha 1729.
- Lhotsky Georgius (1709–1758), *Oratio de immaculata conceptione b. Virginis*. Praha 1749.
- Lindner Balthasar (1702–1768), *De beatissima Virgine Maria sine omni labe conceptae gloria*. Praha 1754, 1755.
- Mundt Venceslaus (1727–1773), *Sententiae pro illibata Mariae conceptione...* Olomouc 1764.
- Paleczek Joannes (1701–1774), *Gratia plena in primo conceptionis instanti...* Praha 1738.
- Thomae Ignatius (1693–1768), *Maria primo conceptionis instanti...* Praha 1737.
- Weidinger Florianus (1688–1738), *Immaculata Deiparae conceptio...* Praha 1724.
- Wissinger Franciscus (1686–1773), *Juris jurandi pro beata Virgine sine labe concepta defensio*. Praha 1766.

Nauka o Mariině neposkvrněném početí hrála tedy svou významnou roli i v rámci pražských univerzitních slavností. Ferdinand III. totiž dne 26. ledna 1650 přikázal, aby podobně jako na mnoha jiných evropských univerzitách i na univerzitě pražské byla kromě obvyklého tridentského vyznání víry skládána též přísaha na neposkvrněné Mariino početí.³³ Tato tzv. **imakulační přísaha** se týkala všech promovendů, profesorů a hodnostářů univerzity. Protože v té době nepatřila ještě nauka o neposkvrněném Mariině početí mezi dogmata církve, bylo znění přísahy vyjádřeno podmiňovacím způsobem:

³³ ČORNEJOVÁ, I. *Dějiny Univerzity Karlovy II*. Praha 1996, str. 37.

„Já NN. se zavazuji, slibuji a přísahám, že v duchu výnosů papeže Pavla V., Řehoře XV., Alexandra VII. a Klementa XI. budu v soukromí i na veřejnosti zbožně věřit a vyznávat, že nejblahoslavenější Panna Maria Bohorodička byla počata bez poskvrny, nerozhodne-li Apostolský stolec jinak. K tomu ať mi dopomáhá Bůh a tato svatá Boží evangelia.“³⁴ Závaznost této imakulační přísahy měla ovšem v praxi ten důsledek, že členové řádů, jejichž řádovou doktrínou byl pravý opak (zejména dominikáni), měli tím pádem uzavřen přístup k funkcím na pražské univerzitě.

Tato imakulační přísaha se však skládala nejen při promocích a jiných slavnostních univerzitních aktech administrativní povahy, ale i při mariánských církevních slavnostech, mezi nimiž vynikala zejména oslava Mariina neposkvrněného početí, pořádaná vždy kolem 8. prosince v Týnském chrámu za účasti univerzity a významných církevních i státních osobností. Při této příležitosti mívál někdo z profesorů univerzity slavnostní řeč, v níž byly zpravidla řešeny i některé teoretické mariologické problémy. Tak se např. v prosinci 1760 konala v Týnském kostele oslava neposkvrněného Mariina početí za účasti pražského arcibiskupa Jana Mořice Manderscheida, rektora Magnifika Jana Antonína Scriniciho, zástupců šlechty a celé akademické obce, kdy byla přísahou potvrzena věrnost imakulační nauce. Při té příležitosti jezuitský profesor **Jan Kryštof Seidl** (1714–1780) připomenul, že papež Sixtus IV. schválil slavení tohoto svátku, neboť „Duch Svatý tuto Pannu předešel svou milostí a tak ji předem ochránil od dědičného hříchu“. Poté, co španělský králové Filip III. a Filip IV. požádali Řím, aby svým oficiálním rozhodnutím ukončil kontroverzi o této nauce, mohl by si podle Seidla ještě někdo

³⁴ ČORNEJOVÁ, I. *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. Opera historica 8, České Budějovice 2000, str. 475, pozn. 11: „Ego NN. spondeo, voveo ac juro, me juxta Summorum Pontificum Pauli V., Gregorii XV., Alexandri VII. et Clementis XI. Constitutiones publice ac privatim velle pie tenere et asserere Beatissimam Virginem Mariam Dei Genitricem, absque macula conceptam esse, nisi aliter a Sede Apostolica definitum fuerit. Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia.“

dovolit tvrdit, že „Mariino početí bylo poskvrněno?“³⁵ Podobně se zachovala zpráva o slavnostní obnově přísahy věrnosti Karlo-Ferdinandovy univerzity imakulátní nauce v Týnském chrámu i 10. prosince 1769 za předsednictví rektora Františka Václava z Kronenfeldu a pražského arcibiskupa Antonína Petra Příchovského. Tehdy slavnostní řečník profesor **František Demuth** (1730–1800) prohlásil, že bez neposkvrněného početí by P. Maria ztratila svou osobní integritu, neboť by se byla dostala do ubohého otroctví ďáblůva. Smyslem nynějšího univerzitního zasedání je vzdát veřejný hold Bohorodičce za vítězství nad Adamovou vinou a uctít její neporušenou nevinnost.³⁶ Na slavnostním univerzitním zasedání při téže příležitosti dne 15. prosince 1771 v Týnském kostele za předsednictví rektora Josefa Vigneta kazatel profesor **Jan Jiránek** (1724–1780) sice připustil, že mariologický imakulátní problém není definitivně vyřešen. Přesto však se nedopouští žádné chyby ten, kdo tvrdí, že P. Maria byla počata bez jakékoliv poskvrny, neboť zastává nauku, která je v očích Říma „zbožným míněním“ (*sententia pia*). I když P. Maria podle Jiráňka spadala pod nutnost dědičné viny (*culpaе debito obnoxia*), přesto však nebyla skutečně vinna (*at non culpaе rea*). Ze skutečné viny ji předem vytrhl její Syn. Nejvyšší Bůh totiž mohl Marii předem uchránit od oné smrtelně zhoubné všeobecné nákazy. A tuto možnost se také Bůh rozhodl uvést ve skutečnost. Jestliže Synovo tělo je částí těla Matčina, jak by mohlo být Mariino tělo byt jen na chvíli poskvrněno nějakou špatností? Maria tedy nevznikla z důvodu tělesné žádostivosti, ale v zájmu obnovy lidského rodu. Bez ní by lidstvo nebylo vykoupeno. Že tělesnost v přípa-

³⁵ SEIDEL, J. Chr. *Pro Virginis sine labe conceptae honoribus oratio*, Praha 1760: „Beatissimam Virginem, praeveniente scilicet Spiritus Sancti gratia a peccato originali praeservatam.“ „....Virginis maculata Conceptio est?“

³⁶ DEMUTH, F. *De solemni jurejurando pro immaculata conceptione beatissimae Virginis Mariae oratio*. Praha 1769: „....(sine conceptione immaculata) integritatem suam amiserit miserandae diaboli servituti mancipata.“ „....ut ab Adami culpa immunem renuntiantes DEIparam Victricis semper Innocentiae ornamento eam publice condecorant.“

dě Mariina vzniku nehrála podstatnou roli, dosvědčuje podle Jiráňka i okolnost, že Bůh si k naplnění svých záměrů vybral za Mariiny rodiče věkem již pokročilé lidi, u nichž se nepředpokládalo, že by ještě mohli mít děti.³⁷

Tyto slavnosti Karlo-Ferdinandovy univerzitní obce konané v pražském Týnském chrámě (výjimečně v kostele sv. Salvátora) kolem svátku Neposkvrněného početí P. Marie 8. prosince patřily na dlouhou dobu ke každoroční tradici. Byly vždy spojené s panegyrickým proslovem některého profesora, který přitom řešil teologické problémy s imakulátní tematikou.³⁸ Mnoho těchto proslovů se zachovalo i se jmény řečníků: Todtfeller Christophorus (1663, 1670), Wolff Fridericus (1679), Duchek Joannes (1710), Pfliger Casparus (1711), Woracziczky Joannes (1712), Hlawaczek Martinus (1714), Peter Georgius (1717), Worel Carolus (1718, 1723), Pinviczka Josephus (1719), Christen Franciscus (1720), Stranick Ferdinandus (1721), Raschendorff Bernardus (1722), Weidinger Florianus (1724), Fridl Sebastianus (1726), From Joannes (1727), Golfinger Carolus (1728), Schardt Christianus (1730, 1734), Raschdorff Martinus (1736), Paleczek Joannes (1738), Weinacht Matthaeus (1739), Lhotsky Georgius (1749), Franckenberg Franciscus (1750), Silbermann Ferdinandus (1755), Azzoni Dominicus (1766), Diesbach Joannes (1767), Grim Joannes Baptista (1768),

³⁷ JIRÁNEK, J. *De intaminata b. V. M. conceptione oratio*. Praha 1771: „Romae oraculo censendus...quisquis hanc Virginem sine primaeva et ulla labe conceptam asseruerit, ipsum hoc dicendo pius fit, piamque tenere sententiam...fuit Maria...culpa debito obnoxia, at non culpa rea...ne hac teneretur, per filium praecepta...”

....potuit igitur Altissimus Mariam a communi illa et lethali contagione praeservare... neque modo potuit, sed voluit etiam...”

„Filius pars Matris est, et caro de carne Matris...si momento vel uno communis inquinatus crimine?”

....produxit Mariam sola reparandi humani generis necessitas, non carnis voluptas... ususque Altissimus in negotio tam grandi parentibus sterilibus...”

³⁸ *Orationes de Immaculata in Teynensi basilica* (NK 46 C 184);

PELZEL Franz Martin, *Boehmische, Maehrische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten*. Prag 1786.

Chladek Aegidius (1773). Po dočasném zrušení jezuitského řádu roku 1773 vykonávali funkci řečníka při těchto univerzitních slavnostech nejezuitští kněží, např. Schmidt Joannes Baptista (1774, 1779), Wolf Henricus (1778).

Obecně je možno konstatovat, že v těchto proslovech převládá slavnostně rétorická forma. Odborná argumentace ve prospěch imakulátní nauky je u těchto projevů v hlavních bodech většinou společná a opírá se o biblické a teologicko-spekulativní podklady známé již z dřívější minulosti. Jen tu a tam se objeví nějaký nový aspekt. Tak např. výše zmíněný D. Azzoni si staví otázku, zda je přijatelné přísahat věrnost i za cenu případné ztráty života vůči nauce, která není dosud církví oficiálně prohlášena za dogma, a která je tedy pouze nejistým „zbožným míněním“ (*sententia pia*). V této souvislosti připouští Azzoni, že mariánská imakulátní nauka nepatří sice prozatím k nejvyšším stupňům teologické jistoty, jakou poskytují promulgovaná dogmata. Přesto však na základě svědectví Písma, církevních otců a teologů poskytuje tato nauka dostatečnou jistotu pravdy, která je předpokladem ke složení přísahy.³⁹ Teologicky významná je též připomínka J. Diesbacha, který si ve svém proslovu všímá okolnosti, že imakulátní kontroverzi nevyřešil ani tridentský koncil (r. 1546) v dekretu o dědičném hříchu. I když podle Diesbacha tridentští otcové nic nerozhodli, přesto však je směrodatný jejich postoj k imakulátní nauce, který byl téměř u všech těchto koncilních otců pozitivní.⁴⁰

Mimo rámec pražských univerzitních slavností si z jezuitských teologů zaslouží zvláštní pozornost Vitus Scheffer (1648–1717), který ve dvanácti objemných svazcích svého díla *Biblia immacula-*

³⁹ AZZONI, D. *Jurisjurandi pro beata Virgine Maria sine labe concepta defensio* (pars II., NK 46 C 184): „...piam sententiam nondum in numerum dogmatum relatum esse...non esse certam, ut adeo errori obnoxia esse videatur.“ „(Sed) utrum illa sola sententia certa est, quae ad summam fidei pertinet?“ „...certam veritatem haurire liceat, non quidem illam fidei, sed paulo inferiorem...“

⁴⁰ DIESBACH, J. *Pro religionibus catholicis...*(NK 46 D 245): „PP. Tridentini nihil definierunt. Esto! Ego vero non quid definierint, sed quid senserint, quaero...plerique omnes sine labe conceptam fuisse sentiebant...“

ta...⁴¹ shromáždil a opatřil komentářem celkem 468 citací ze Starého i Nového zákona, které podle jeho názoru svědčí o neposkvrněném Mariině početí. Samozřejmě se v tomto výčtu biblických citací nachází i klasické místo z Gn 3,15, které mluví o nepřátelství mezi dáblem a ženou, v níž církev rozpoznává P. Marii, a o rozdrčení ďáblovy hlavy touto ženou. Scheffer se zde však nezmiňuje o exegetické obtíži, která je s tímto biblickým místem spojena a která byla předmětem živých diskusí již od poloviny 16. století. Jde totiž o to, kdo je vlastně onou bytostí, která má ďáblovu hlavu rozdrtit. Latinský překlad klementinské Vulgáty (1592) mluví o tom, že hlavu rozdrťí „Ona“ (*ipsa conteret*). Naproti tomu hebrejský masoretský text však zde neužívá osobního zájmena rodu ženského (*hya*), ale mužského (*hwa*). Tedy, že ďáblovu hlavu rozdrťí „On“ (*ipse conteret*), Evin potomek-Kristus. Scheffer však důsledně zastává mariánskou interpretaci tohoto místa podobně jako anonymní autor latinského kázání s českým překladem v rukopise z 15. století (*Ipsa conteret caput tuum*)⁴², jenž P. Marii pro její naprosté vítězství nad dáblem přirovnává k biblické Juditě, která utála hlavu Holofernovi, veliteli asyrského vojska (Jdt 13, 8). Pro tyto filologicko-teologické komplikace však nakonec převládla interpretace mesiánsko-mariologická, kde „On“ a „Ona“ se při vítězství nad zlem vzájemně nevylučují (buď Kristus, nebo Maria), ale doplňují (i Kristus i Maria). Jsou tedy v tomto smyslu vyňati z obecného zákona dědičného hříchu oba, jak Kristus, tak i Maria, což je dostatečným biblickým podkladem pro pozdější imakulátní dogma. Většina dalších svědectví ve prospěch neposkvrněného početí vychází však v Schefferově díle z figurativních metafor a je pak v akomodačním smyslu přizpůsobena imakulátní nauce. Tak např. přizpůsobuje Scheffer této nauce stavbu Noemovy archy (Gn 6,8). Noe je zde obrazem Krista, potopa obrazem dědičného hříchu, archa obrazem P. Marie. Boží příkaz Noemovi „Učiň si archu!“

⁴¹ SCHEFFER, V. *Biblia immaculata...argumenta pro Immaculata Conceptione Deiparae...I. díl* (Praha 1711, NK 46 A 42), str. 452–459: „...conteret, (i. e.) in pulverem et nihilum rediget...“

⁴² Rukopis Knihovny Národního muzea v Praze (II E 9).

znamená podle Scheffera Boží příkaz Kristu: „Vyvol si matku, ze které si vezmeš tělo!“ A tak podobně jako ona Noemova archa by se byla ve vodách potopila, nebýt Božího řízení, byla by bývala počata v dědičném hříchu i P. Maria, nebýt Božího vyvolení.⁴³

Myšlenku vzájemného propojení Syna s Matkou již od chvíle jejího početí v nevinnosti rozvíjí soustavně ve svém díle i další jezuitský autor Theodor Moretus (1602–1667).⁴⁴ Mesiáš i jeho matka jsou podle něho od věčnosti předurčení ke královské vládě nad všemi hříšnými. A proto jsou oba imunní vůči jakémukoliv druhu hříchu. Tato jejich nadvláda nad hříchem se pak podle Moreta realizuje jednak v nebeském společenství andělů, jednak ve společenství pozemské církve a jejích svátostí. Moretus se dovolává autority (Pseudo)diviše Areopagity a Mikuláše Kusánského, když tvrdí, že existují dva druhy vykoupění. Prvním druhem je vykoupění ze zla hříchu, který již existuje, kdy Kristus je osvoboditelem (*liberator*). Druhý způsob vykoupění spočívá v zábraně, aby se do onoho zla vůbec neupadlo. Tento způsob vykoupění se podle Moreta týká P. Marie a andělských bytostí. V tomto případě hraje Kristus roli osvoboditele v prevenci (*praeliberator*).

Imakulátní nauka se objevuje též v rámci obhajob univerzitních thesí. Zachoval se soubor 50 thesí s imakulátním vyústěním, jejichž obhajobě předsedal na olomoucké univerzitě jezuitský profesor Joannes Absolon.⁴⁵

⁴³ SCHEFFER, V. op. cit. I., str. 211: „...elige tibi Matrem de qua carnem sumas...“; (Maria concepta esse in peccato) „ex se considerata potuisset, sed quia instrumentum electum erat salvandi...nulla ratione potuit.“

⁴⁴ MORETUS, Th. *Principatus incomparabilis primi Filii Hominis, Messiae, et primae Parentis Matris Virginis in Conceptione illius immaculata exhibitus*. Köln am Rhein 1671. L. I, c. 1, str. 1: „Jesus et Maria destinati in Reges omnium, praesertim peccatorum et ideo a peccare immunes.“
L. II, c. 2, str. 68n.: (redemptio) „a malo erigens“ – (redemptio) „quae non sinit, quae vera sunt, ad id cadere ut non sint.“

⁴⁵ ABSOLON, J. *Immaculata Conceptio Magnae Dei Matris...Mariae, illustrata et assertata per Conclusiones Theologicas, aptatas et subnexas thesibus ex universa Theologia* (vydáno v Praze 1717): Thesis II: „...essentia Dei... physice consistit in praedicatis et attributis Deo intrinsecis absolute.“ (Conclusio): „...essentia physica maternitatis Dei... gratiarum omnium collectio...ergo etiam conceptio immaculata a principio.“

Východiskem bylo vždy nějaké obecnější teologické tvrzení, které se pak aplikovalo na imakulátní nauku, jež se tak stala závěrem (konkluzí) daného východiska. Tak např. Absolonova II. thesis vychází z teologického tvrzení, že Boží podstata fyzicky spočívá v souhrnu všech vnitřních Božích vlastností. K úplnosti Boží podstaty je však přítom nutné, aby žádná z oněch Božích vlastností ve výčtu nechyběla. Aplikuje-li se nyní toto východisko na otázku Mariina Božského mateřství, pak i zde je k fyzické úplnosti podstaty tohoto privilegia nutné, aby ve výčtu souhrnu všech Mariiných milostí žádná milost nechyběla. Kdyby však P. Maria byla počata v dědičném hříchu, scházelo by zde omilostnění od samého počátku, výčet souhrnu by nebyl úplný a podstata Mariina Božského mateřství by byla fyzicky neúplná. Z toho vyplývá jako konkluze dané these, že P. Maria tedy musela mít již ve chvíli svého početí posvěcující milost.

Kromě jezuitů se o šíření kultu neposkvrněného Mariina početí zasloužili vedle jiných též členové přísnější observance františkánského řádu, zvaní **hibernové**. Jak vyplývá již z jejich názvu, pocházeli tito františkáni z Irska, odkud byli vyhnáni anglickou královnou Alžbětou r. 1599. Po svém příchodu do Prahy vybudovali zde r. 1661 naproti Prašné bráně noviciát se školou a chrámem. Ač v té době nepatřila ještě imakulátní nauka k oficiálnímu učení celosvětové církve, zasvětili tito františkáni svůj pražský chrám neposkvrněnému Mariinu početí. V r. 1790 byl však tento kostel zrušen.

7. IMAKULÁTNÍ TEMATIKA NA UNIVERZITÁCH V KRAKOVĚ A VE VÍDNI

Na okraj popisu celkového obrazu mariánské imakulátní tematiky v českém prostředí je vhodné doplnit, že i v knihovnách nejbližších sousedních zemí nalezneme odborné práce tomuto tématu věnované. Týká se to především **krakovské univerzity** v Polsku, kde působil jako rektor v letech 1400, 1413 a 1426 pražský rodák polské národ-

nosti **Stanislav ze Skarbiměře** (Stanislaus de Scarbimiria, †1431). Dochoval se rukopis jeho úvahy *O Mariině početí* z r. 1393.⁴⁶ V 15. století se touto problematikou ještě zevrubněji zabýval též jinak méně známý **Pavel ze Zator**, od něhož je v Jagellonské knihovně uchováno pět rukopisů řečí na toto téma.⁴⁷

V Národní vídeňské knihovně se nalézají některé rukopisy nám známých autorů Matouše z Krakova, Ondřeje z Brodu, Konráda z Halberstadtu, Vojtěcha Raňkova z Ježova a Stanislava ze Znojma, které se však imakulátní tematikou neobírají. Zvláštní pozornost si ale zaslouží vídeňské rukopisy prací jednoho z nejvýznamnějších učenců té doby, **Jindřicha Hessenského** (staršího) z **Langensteinu** (Henri-

⁴⁶ Cod. 190 B, 55, f. 134v: De conceptione Marie: „Erit radix Yesse et qui exurget regere gentes, in eum sperabunt. Ad Rom XV, 12 quidam tenent et affirmant, quod Virgo beatissima fuerit concepta...” In: *Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi latinorum qui in bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, vol. I. Ossolinianum 1980.

⁴⁷ *Catalogus*, vol. III, cod. 491, 3, 10, str. 60–61: Sermo de conceptione Virginis Marie. „Ab eterno ordinata sum et ex antiquis, antequam terra fieret, ut dum erant abissi, et ego iam concepta eram. Proverbiorum VIII (23–24). Hodie sancta mater Ecclesia celebrat conceptionem gloriose Virginis Marie, quia eodem cultu concepcio eius reverenda quo et nativitas... x ...ad salutem et regni celorum adeptionem.”

Cod. 491, 11, str. 61–63: Secundus ad idem. „Dominus possedit me ab inicio viarum suarum. Proverbiorum VIII (22). Hodie celebramus festum Conceptionis benedictae Matris Domini nostri. Quod festum nullatenus... x ...pro regno celorum consequendo. Quod nobis prestare dignetur Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Amen.”

Cod. 491, 12, str. 63–65: Tertius ad idem. „Ab eterno ordinata sum et ex antiquis, id est ante tempus. Proverbiorum VIII (23). Hec verba dicta sunt a Spiritu Sancto per os sapientis et loco epistole sunt lecta... x ...comunicet gratiam nobis et gloriam post hanc vitam eternam.”

Cod. 491, 13, str. 65–67: Quartus ad idem. „Ab eterno ordinata sum et ex antiquis. Proverbiorum VIII (23). Hodie sancta Mater Ecclesia celebrat festum Conceptionis Virginis Marie etc., ut patet hoc idem... x ...ex cuius servicio gratiam possimus consequi, tandem eternam patriam. Quam.”

Cod. 491, 14, str. 67–70: „Dominus possedit me ab inicio viarum suarum... et ego iam concepta eram. Proverbiorum VIII (22–24). Hodie sancta mater Ecclesia celebrat festum Conceptionis Marie, cuius concepcio... x ...tandem cum auxilio consequamur salutem in celestibus. Quod nobis.”

cus de Hassia sive de Langenstein). V letech 1371–81 byl vicekancléřem pařížské Sorbonny. Kvůli sporům ohledně papežského schizmu byl nucen Paříž opustit a uchýlil se kolem r. 1382 do Prahy. Od r. 1384 přešel na univerzitu do Vídně, kde byl jejím rektorem v r. 1393/94. Zemřel ve Vídni r. 1397. Pro imakulátní tematiku má tento učenec mimořádný význam proto, že obhajobě neposkvrněného početí věnoval několik svých odborných prací.⁴⁸ Kromě zmíněných rukopisů uchovává vídeňská knihovna též několik rukopisů s imakulátní tematikou od anonymních autorů.⁴⁹

⁴⁸ *Tabulae codicum manu scriptorum in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, I–XI (Wien 1864–1912). Tabulae III, cod. 4242, 11 (ff. 111a – 117a): Sermo de conceptione BMV, Inc. „Edificavit dominus costam...” Expl. „de radice eius descendet”; cod. 3828, 14 (ff. 197b – 231a): Sermones de conceptione et de nativitate BMV; cod. 4406, 4 (ff. 105b – 115b): Sermo de conceptione BMV; cod. 4627, 17 (389b – 393a): Idem; cod. 4627, 18 (393a – 398b): Idem, „Alius sermo de conceptione BMV, quo eius immaculatam conceptionem contra variorum opiniones defendit.”; cod. 4903, 4 (123b – 141b): Idem, Inc. „Edificavit dominus...Scribitur gen. 2°. cap...” Expl. „de radice eius ascendet. Amen.”

Tabulae VII, cod. 12504, 2 (ff. 9a – 15b): Sermo de conceptione BMV super illud ‘Edificavit dominus deus’. Inc. „Ad laudem gloriose virginis marie de ipsius conceptione...” Expl. „prophetauit clare Ysaías ubi dixit Egredietur virga de radice.”

⁴⁹ Cod. 824, 11 (ff. 91b – 97b): Sermo in conceptione Mariae, (13. stol.), Inc. „Celebrima enim sollempnitas...”. Expl. „ac almae deitatis gustacionem. Amen.”

Cod. 3515, 8 (f. 170a – 171b): De possibilitate ac congrua necessitate purissimae conceptionis virginis. Inc. „Virgo et mater ihesu christi...” Expl. „ab omni lapsu generaliter preservatam.”

Cod. 7574, 4 (ff. 23a – 24a): Quenam haeretici ex correctione officii immaculatae conceptionis objicere possint catholicis (17.–18. stol.); cod. 7574, 5 (ff. 26a – 36a): Nihil in officio immaculatae conceptionis esse, quod non sit conforme Scripturae ecclesiae Patrum; cod. 7574, 6 (ff. 37a – 42a): Attestata, quod PP. Dominici in Hispania emittant votum de tuenda immaculata conceptione.

Cod. 11683: Sermo panegyricus, in quo Maria immaculata Evae contradictio, Eva Mariae immaculatae antithesis demonstratur, dictus Pragae a. 1669. Inc. „Una mulier fecit confusionem...” Expl. „ut neque ausim dicere me dixisse.”

Cod. 14353, 12 (ff. 84b – 86b): Sermo de conceptione BMV. Inc. „Sanctificavit Dominus tabernaculum.” Expl. „meremur vitam eternam, ad quam.”

8. PRAŽSKÉ UNIVERZITNÍ IMAKULÁTNÍ THESE

Významným zdrojem poznatků imakulátní nauky v barokním období českého prostředí je sbírka **univerzitních thesí** shromážděná v Archivu Univerzity Karlovy v Praze. Na rozdíl od již zmíněného olomouckého souboru thesí (viz pozn. 45), které měly všechny společnou imakulátní konkluzi, je tematickým předmětem pražské sbírky teologických univerzitních thesí z let 1695–1842 teologie v celém svém rozsahu, v němž vysloveně imakulátní témata tvoří relativně nepatrnou část.⁵⁰ Teologické univerzitní these jsou zde schematicky roztrženy podle trojdílného členění Teologické summy Tomáše Akvinského, kde imakulátní tematika je probírána v rámci nauky o dědičném hříchu, umístěné do první části druhého dílu Summy. Východiskem všech imakulátních thesí, kterých se dohromady čítá několik desítek, je Tomášovo tvrzení o tom, že kromě Krista se všech lidí pro jejich původ v Adamovi týká dědičný hřích, buď skutečně, nebo alespoň v možnosti. Z této skutečnosti i možnosti je vyňata P. Maria.⁵¹ Hlavní zásady imakulátní nauky byly vyjádřeny již v thesích z r. 1695 a opakují se s nepatrnými variantami ve všech dalších thesích až do posledního výskytu imakulátní tematiky v r. 1752.

Hlavní zásady imakulátní nauky jsou podle pražských univerzitních thesí tyto: Dědičný hřích má povahu skutečného hříchu. Od něho byla uchráněna jediná Panna Bohorodička Maria.⁵² Podstata dě-

⁵⁰ O tom svědčí i standardní znění oficiálního nadpisu pražských thesí: „Theses ex universa Theologia scholastica quas in Alma Caesarea, Regiaque Universitate Carololo-Ferdinandea Pragensi Praeside N.N. publice defendendas suscepit N.N.“

⁵¹ STh I II. q. 81, a. 3: „Omnes homines, praeter solum Christum, ex Adam per originem procedentes (quia dubium non est quin Christo Redemptore singuli indigeant) originale peccatum ex Adam contraxisse saltem in potentia (praeter B. Virginem), si non omnes actu, firmiter credendum est.“

⁵² Obhajoba 22. 8. 1695, Wenceslaus Wadas – praeses prof. Jacob Mibes (Archiv UK sign. A 72, 1/13): „Originale habet veram ac proprie dictam rationem peccati: ab eo sola Immaculata semper DEIpara Virgo immunis extitit.“

dičného hříchu spočívá v tom, že lidé jsou zbaveni milosti a prvotní spravedlnosti. Adamův osobní přestupek přešel na celé lidské pokolení v podobě hříchu, který je jakousi smrtí duše. S odvoláním na dekret tridentského koncilu o dědičném hříchu se tyto vývody však netýkají Neposkvrněné Panny.⁵³ Ve většině thesů s imakulátní tematikou se odráží spor vedený v této otázce celosvětově na nejvyšší úrovni mezi dvěma skupinami reprezentovanými na jedné straně především kardinálem Bellarminem a na straně druhé kardinálem De Lugo. Bellarminova skupina byla přesvědčena, že P. Maria spadala pod přímou nutnost (*debitum proximum*) dědičného hříchu. Vlitím posvěcující milosti byla však této přímé nutnosti zbavena. Kardinál De Lugo se svými stoupenci se naopak domníval, že ona nutnost dědičného hříchu byla u P. Marie pouze nepřímá (*debitum remotum*), protože tato žena spadala do zákona solidarity s hříšným Adamem, od něhož jako všichni ostatní obdržela lidskou přirozenost. Kristovým spásným činem byla však zbavena této solidarity, a tím nepřímě i dědičného hříchu. Je zajímavé, že všechny pražské univerzitní these, pokud k tomuto dvojímu možnému řešení dospějí, jednoznačně odmítají Bellarminovo pojetí „debiti proximi“ a hájí podobně jako kardinál De Lugo pojetí „debiti remoti“ v tom smyslu, že P. Maria nebyla pro Kristovy budoucí zásluhy pojata do hříšné solidarity s Adamem a nevztahují se tedy na ni biblická slova „v němž všichni zhřešili“ (Řím 5,12).⁵⁴

⁵³ Obhaj. 23. 8. 1695, Norbertus Streer – prof. Joachim Stechau (A 72, 1/14): „....originale vero in privatione gratiae et iustitiae originalis. Praevaricatio Adae in omne genus humanum transfudit peccatum, quod mors est animae. Trid. S. 5. decr. de Orig. § 2. Sed cum de peccatis agitur, noli movere quaestionem de Virgine semper Immaculata.“

⁵⁴ Obhaj. 16. 8. 1697, Jacobus Sitter – prof. Joachim Stechau (A 72, 1/26): „Originale peccatum... Propagatur in omnes posteros Adae unā exceptā, totā pulcherrimā MARIA; quae adeo immunis erat a macula illa, ut ne proximum quidem illam contrahendi debitum habuerit.“

Obhaj. 8. 1697, Joannes Glatzl – prof. Joannes Grünsklée (A 72, 1/27): „Peccatum Originale dicit actum peccaminosum Adae, et passivam gratiae Originalis privationem. Haec macula nullum ex Adae posteris Lege ordinaria sinit esse immaculatum, excipe semper Immaculatam DEIpam, quae in Adam non peccavit.“

O tom, že spory ohledně imakulátní tematiky i na nejvyšších církevních místech nenechávaly v té době lhostejnými pražské univerzitní teologické kruhy, svědčí i jedna obhajoba z r. 1707 v oboru morální teologie.⁵⁵ V ní se snaží Michael A. Witt objasnit, jak je z morálního a právního hlediska vůbec možné, že i papežové, jako Sixtus IV., Pavel V., Řehoř XV. nebo Alexandr VII., doporučují, a dokonce oficiálně schvalují liturgický kult imakulátní nauky, která je přitom mnohými teology považována za nauku věroučně bludnou nebo přinejmenším za málo pravděpodobnou. Witt v pojmově precizní analýze aplikuje na tuto skutečnost reflexní principy, které obecně slouží odborníkům v morální teologii a kanonickém právu k legitimnímu řešení situací vyznačujících se permanentním stavem pochybnosti. Witt zde přitom odmítá jak systém rigoristický, který ve všech případech pochybností dává vždy za pravdu zákonu, tak i systém laxistický, který ve stavech pochybnosti vždy upřednostňuje lidskou svobodu. Autor se staví na platformu morálního systému tzv. probabilismu, který ve sporu vzájemně protichůdných výpovědí připouští legitimitu tvrzení oponentního zákonu, i když je toto tvrzení méně pravděpodobné. I méně pravděpodobné tvrzení je podle toho-

Obhaj. 7. 1750, Joannes Milota – prof. Carolus Gottschlich (A 72, 37/4): „Originale est peccatum Capitis, seu Adami in posteros per propagationem transfusum, atque in illis moraliter perseverans; Beatissima Virgo non includebatur absolute in pacto Adamitico; per consequens non habuit debitum proximum contrahendae maculae originalis.“

⁵⁵ Legitimi Probabilismi Vindiciae, Michael Adalbertus Witt – prof. Franciscus Wölcker (A 74, 2/21), § 4: „An duae opiniones oppositae possint esse simul respectu ejusdem subjecti probabiles?“ „...ad hominem contra Julium Mercorum: per te sententia de maculata Virginis conceptione est probabilior, sententia vero de immaculata conceptione est minus probabilis...atqui sententia minus probabilis, ut tamen probabilis, et haec quidem de immaculata conceptione debet per te esse sufficienter, et practice probabilis; ergo...MIN. uno evidenter probatur ex decretis Sixti IV., Pauli V., Gregorii XV. et praecipue Alexandri VII. qui in bulla, quae incipit .Sollicitudo omnium Ecclesiarum etc. expresse autoritate Apostolica declarat, Ecclesiam Romanam in hoc festo colere, et celebrare: animam Beatissimae Virginis NB. in primo instanti Creationis, atque infusionis in corpus, Spiritus Sancti gratia donatam et a peccato originali praeservatam fuisse.“

to probabilistického pojetí přesto tvrzením pravděpodobným a lze podle něho prakticky jednat. Takovýmto tvrzením je podle Witta i imakulátní mariologická nauka, která, ač je podle některých odborníků méně pravděpodobná, je přesto naukou pravděpodobnou. Jednali tedy výše zmínění papežové morálně správně, když tuto sice pochybnou, ale přesto pravděpodobnou nauku schválili a doporučili k veřejnému kultu.

Do zajímavě zdůvodňujících detailů imakulátní nauky zachází ve své thési z r. 1723 Wenceslaus Blowsky.³⁶ Vychází ze skutečnosti, že Ježíš Kristus jako Bůh je od věčnosti zplozen neposkvrněným Otcem bez spolupráce nějaké matky. Jako člověk je Kristus zrozen neposkvrněnou matkou bez spolupráce nějakého otce. Neposkvrněným od jakékoliv viny je i on sám, jakožto ten, kdo je Otcem zplozen a P. Marií zrozen. Protože však není možné, aby dobré ovoce pocházelo ze špatného stromu, aby tedy neposkvrněný syn vyšel z poskvrněné matky, musela být po všech stránkách neposkvrněnou i jeho matka. Proto tedy si věčný Syn ke svému pozemskému zrození připravil matku, která byla předem ochráněna od dědičného hříchu. Kdyby to byl neudělal, ač jako všemohoucí Bůh měl k tomu dostatek síly, ne-

³⁶ Obhaj. r. 1723, Wenceslaus Blowsky – prof. Carolus Siebert (A 74, 5/20), thesis XXV: „Utraque Christi Filiatio, tam aeterna, qua est filius sine Matre, quam temporalis, qua est filius sine Patre, est immaculata, ergo non tantum est immaculatus ille Pater, qui sine Matre, sed etiam immaculata illa Mater, quae sine Patre eundem genuit filium; neque enim mala arbor potest bonos fructus facere, et Mater maculata gignere filium immaculatum.“ „...potuit Deus futuram suam Matrem praeservare ab originali peccato... si poterit, sed non voluit, derogatur filiali erga Matrem Pietati...“ „Debitum proximum contrahendi maculam originalem fundatur in absoluta transfusione voluntatis Marianae in voluntatem Adami, et illius inclusionem in pacto communi.“ „B. Virgo fuit praedita gratia tam actuali, quam habituali incomparabiliter majore, quam Adam.“ „Continens debet esse majus, aut saltem aequale contento...“ „(BMV)... peccare potuisset, si praeservata non fuisset, hoc autem tantum importat debitum remotum, non proximum.“ „Beata Virgo...fuisse ab originali praeservatam...per non inclusionem in pacto communi...fuisse exemptam ante peccatum Adami; causalem additam distinctionem non processisset ex meritis Christi ut Redemptoris reparativi...(sed) ut Praeservativi Matris suae.“

učinil by zadost úctě, kterou jako každý jiný syn má mít ke své matce. Blowsky se zabývá i alternativou přímé či nepřímé nutnosti dědičného hříchu. Kdyby v Mariině případě šlo o přímou nutnost dědičného hříchu (*debitum proximum*), musela by být Mariina vůle zahrnuta do vůle Adamovy, a tím do paktu hříšnosti všech jeho potomků. P. Maria však Adama nesrovnatelně převyšovala svou omilostňující výbavou. Duchovní obsah Mariina nitra byl tedy daleko větší než kapacita duchovní nádoby nitra Adamova, do níž by mělo být Mariino duchovno pojato. Obecně vzato musí však mít každá nádoba ve srovnání se svým obsahem kapacitu větší nebo nanejvýš stejnou. Proto Mariina vůle nemohla být zahrnuta do vůle Adamovy. V jejím případě přicházela tedy v úvahu pouze ona hypotetická nutnost dědičného hříchu nepřímá a vzdálená (*debitum remotum*). Od této nepřímé nutnosti byla P. Maria uchráněna tím, že byla již před Adamovým hříchem vyňata z budoucího paktu hříšnosti lidského rodu díky budoucím Kristovým zásluhám. Ač tento úkon vynětí časově předchází Kristovy zásluhy, přesto je mezi těmito oběma skutečnostmi kauzální souvislost. I P. Maria měla tedy v Kristu svého Vykupitele. Kristus však nevykoupil svou matku tím způsobem, že by v ní napravil již přítomné zlo (*Redemptor reparativus*), ale tím, že ji od zla předem uchránil (*Redemptor praeservativus*).

Od r. 1738 rapidně poklesl na pražské univerzitě počet obhajob s imakulátní tematikou. Příčinu úbytku takto zaměřených thesí možno vidět v souvislosti s tím, že i v celosvětovém měřítku v té době již značně ochabla chuť příliš se angažovat v imakulátních sporech, na něž byly uvaleny papežské sankce v podobě církevních trestů.⁵⁷ Již jen sporadický výskyt imakulátních thesí pak úplně končí v pražské univerzitní sbírce thesí a disertací rokem 1752. Poslední these s tématem neposkvrněného Mariina počtu obhájená v tom roce Janem Ji-

⁵⁷ Srv. obhaj. 16. 2. 1725, Franciscus Antonino Ludeger – prof. Georgius Peter (A 74, 5/23): „Non fervet amplius in Theologia Catholica quaestio: an Beatissima Virgo re ipsa contraxerit peccatum originale? Cum id affirmare sit prohibitum a Paulo V. sub censura excommunicationis.“

ránkem⁵⁸ je jakýmsi závěrečným shrnutím celé problematiky. Jiránek zde o imakulátní nauce mluví s odvoláním na papežské buly jako o věroučném dogmatu. Zdá se, že v některých Jiráňkových formulacích (např. „*offensa Divina*“) prosvítá Anselmovo a Scotovo pojetí dědičného hříchu jakožto nekonečné urážky Božího majestátu, od níž Bůh svou pozemskou matku předem uchránil.

Od r. 1752 mění pražské teologické univerzitní these svůj oficiální název. Dosavadní název „*Theses ex universa Theologia scholastica...*“ se mění na „*Positiones ex universo systemate theologico*“. V kolekci shromážděných univerzitních konvolutů, která jako celek končí rokem 1842, představují však tyto teologické obhajoby již jen nepatrnou část. Největší podíl zde zaujímají obhajoby medicínské, právnické a filosofické. Specificky imakulátní tematika se mezi thesemi v tomto období nevyskytuje již vůbec.

Mezitím na celosvětové úrovni dospěl vývoj imakulátní nauky do svého závěrečného stadia, neboť papež Pius IX. záhy po nastoupení své funkce (r. 1846) zahájil proces směřující k prohlášení nauky o neposkvrněném Mariině početí za věroučné dogma církve. Do tohoto procesu vyústila i mariologická vývojová linie českého prostředí. O poslední historicky známý bod na této vývojové cestě se zasloužili tehdejší čeští biskupové. Když totiž Pius IX. zaslal 2. února 1849 všem biskupům okružní list, ve kterém je požádal, aby se k připravované dogmatizaci imakulátní nauky vyjádřili, patřili tito čeští biskupové oproti drtivé, naprosto souhlasící většině k oněm několika středoevropským biskupům, kteří ve své odpovědi vyjádřili vůči budoucímu dogmatu své výhrady z důvodů údajné politické nevhodnosti a náboženské intolerance.⁵⁹

⁵⁸ Obhaj. r. 1752, Joannes Giranek – prof. Josephus Pleyer (A 72, 38/6): „*Fidei dogma est, et dari peccatum originis, et illud omne omnino genus humanum infecisse, sola dempta Virgine DEIpara, cujus anima in primo instanti creationis atque infusionis in corpus; ut loquuntur Bulla Pontificum, Spiritus Sancti gratia donata, et a peccato originali praeservata fuit, imo quae nec illius debitum proximum contraxit umquam. Consistit autem illud in peccato capitis, seu Adami in posteros via generationis transfuso, quod in illis moraliter perseverat in debito sustinendi offensam Divinam.*“

⁵⁹ PIUS IX. enc. *Ubi primum* (2. 2. 1849); SÖLL G., op. cit., str. 209n., pozn. 85.

III.

Nauka o neposkvrněném početí

P. Marie po r. 1854

1. SITUACE PO VYHLÁŠENÍ IMAKULÁTNÍ NAUKY ZA ZÁVAZNÉ CÍRKEVNÍ DOGMA

Dalo by se předpokládat, že prohlášením imakulátní nauky za všeobecně závazné dogma katolické církve celá historie této nauky definitivně skončí podle zásady „Roma locuta – causa finita“. Přesně vzato z hlediska katolické věrouky tomu tak skutečně jest. Tím, že byla imakulátní nauka povýšena na úroveň dogmatu, Bohem zjevené pravdy, skončila její dosavadní pozice jako kontroverzního mínění. Teologicky tím došlo k prohloubené harmonizaci celku mariologických článků víry. Bylo zvýrazněno postavení Bohorodičky v dějinách spásy vzhledem k církvi i k celému lidstvu. Byla nalezena zdravá rovnováha mezi univerzalitou spásného Kristova díla a Mariiným singulárním privilegiem. Okolnost, že imakulátní nauku prohlásil za dogma

římský biskup, připravila půdu pro budoucí věroučnou definici o papežské neomylnosti ve věcech víry a mravů na 1. vatikánském koncilu v r. 1870.¹ Po stránce církevně-politické vzrostla celosvětově solidarita věřících s papežem a obecně i katolické sebevědomí. Dogmatizace neposkvrněného Mariina početí vhodně zapadla do celkové atmosféry 2. poloviny 19. století, která bývá považována za období duchovní obnovy (*restauratio*) a ideového rozmachu katolické církve.

Do dalších osudů nyní již imakulátního dogmatu začínají však záhy vstupovat i závažné překážky. V závěru téhož 19. století, kdy byla imakulátní nauka prohlášena za článek víry, se objevily na veřejnosti spisy Charlese R. Darwina, podle nichž vznikl člověk vývojem z nižších živočišných druhů. Sám Darwin sice považoval tento vývoj za proces řízený Bohem prostřednictvím přírodních zákonitostí. Avšak velká část Darwinových následovníků jakoukoliv Boží účast na tomto procesu zcela vyloučila a začala považovat vývoj lidského druhu za čistě mechanický, algoritmický proces. Eliminuje-li se však předem možnost vlivu nějaké zvláštní reálné Boží ochrany, začnou se jevit šance na přežití nově vzniklého jediného lidského páru (*monogenismus*), obklopeného nevědomým prostředím, jako velmi slabé. Vzhledem k této statistické nevýhodnosti jediného páru na úsvitu lidských dějin se v rámci vývojových náhledů vytvořila hypotéza o tom, že práh sapientace byl na této planetě překročen na více místech a ve více exemplářích (*polygenismus*). Tato hypotéza má ovšem značně negativní důsledky pro dogma o neposkvrněném Mariině početí. Biblický Adam by v tom případě nebyl žádným konkrétním lidským jedincem, ale pouhým názvem označujícím prapůvodní kolektiv nositelů lidské přirozenosti. Jestliže však tedy Adam jako jedinec nikdy neexistoval, pak nikdy neexistoval ani žádný Adamův prvotní hřích a v důsledku toho ani žádný hřích dědičný, od něhož měla být

¹ 1. vatikánský koncil, Sessio IV, 18. 7. 1870, dogmatická konstituce *Pastor aeternus* (ES 3050–3075).

Panna Maria předem vykoupěna. Imakulátní dogma se tedy za těchto předpokladů jeví být naukou zcela bezpředmětnou.

Toto nebezpečí, které materialistickým pojetím vývoje a zejména polygenistickými tvrzeními ohrožuje soustavu katolické věrouky, si jasně uvědomil papež Pius XII. a ve své encyklice „*Humani generis*“ z r. 1950² začal bít na poplach. Konstatoval, že je v rozporu s pravdami víry domnívat se, jako by mohli existovat na zemi lidé nepocházející od historického Adama, anebo že „Adam“ je souhrnný název pro celé množství lidských prapředků. Podle Pia XII. odporují tyto domněnky pramenům Božího zjevení, zejména pokud jde o dědičný hřích, který podle nauky tridentského koncilu má svůj původ v hříchu prvního člověka, jediného Adama, a přenáší se v procesech plození na všechny jeho potomky. Toto stanovisko Pia XII. potvrdil i 2. vatikánský koncil³, který s odvoláním na Sk 17,26 hájí skutečnost, že všichni lidé mají tentýž původ a že celý lidský rod pochází z jediného prvního člověka. Ostatně by měla polygenistická hypotéza zhoubné důsledky nejen pro katolickou věrouku, ale i pro celospolečenský právní systém, jehož základním předpokladem je právě rovnost daná stejným původem všech lidských právních subjektů. Polygenismus konečně otvírá dveře i různým odrůdám rasismu. A pokud jde přímo o imakulátní dogma, 2. vatikánský koncil výslovně prohlašuje, že P. Maria „byla počata bez pohnutí dědičného hříchu“.⁴

² PIUS XII. enc. *Humani generis*, 12. 8. 1950, (ES 3897): „Cum vero de alia coniecturali opinione agitur, videlicet de polygenismo, quem vocant, tum Ecclesiae filii eiusmodi libertate minime fruuntur. Non enim christifideles eam sententiam amplecti possunt, quam qui retinent asseverant vel post Adam hisce in terris veros homines exstitisse, qui non ab eodem prouti omnium protoparente, naturali generatione originem duxerint, vel Adam significare multitudinem quamdam protoparentum; cum nequaquam appareat quomodo huiusmodi sententia componi quaeat cum illis quae fontes revelatae veritatis et acta Magisterii Ecclesiae proponunt de peccato originali, quod procedit ex peccato vere commisso ab uno Adamo, quodque generatione in omnes transfusum, inest unicuique proprium (cfr. Rom 5,12–19).“

³ 2. vatikánský koncil, *Nostra aetate*, 1; *Gaudium et spes*, 12, 14, 18, 22.

⁴ 2. vatikánský koncil, věroučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, 59.

2. IMAKULÁTNÍ DOGMA A POLYGENISMUS

Bohužel nutno konstatovat, že imakulátní nauka „neměla na různých ustláno“ ani před věroučnou definicí r. 1854, ani potom. Zmínku papeže Pia XII. v encyklice *Humani generis*, že nevidí žádnou možnost („*cum nequaquam appareat*“), jak polygenismus uvést v soulad s dogmatem dědičného hříchu, pochopili někteří katoličtí teologové jako výzvu, aby se o to pokusili. Nejznámější pokus o harmonizaci pojetí Adama jako kolektivní osobnosti s katolickou věroukou se nachází v článku Z. Alszeghyho a M. Flicka z r. 1966⁵. Podle těchto autorů spočívá dědičný hřích v tom, že všichni lidé jsou v nepříznivé situaci obecné hříšnosti, a proto všichni potřebují být z tohoto stavu vykoupeni Kristem. Lštění knihy Genesis, která tento stav vidí v závislosti na osobním hříchu prvního člověka-Adama, nemá podle těchto autorů vzhledem k celkovému literárnímu druhu tohoto biblického spisu smysl historický, ale pouze alegorický. Obdobné řešení problému se vyskytuje i u některých dalších teologů (P. Grelot, A. Vanneste, A. Hulsbosch, P. Schoonenberg, K. Rahner)⁶. Pokud jde o P. Marii, je v kontextu polygenistické neexistence historického prvního hříchu výsada Mariina neposkvrněného početí vykládána jako její imunita od jakéhokoliv osobního hříchu čili *impeccantia* (Alszeghy, Flick, Vanneste). Hulsbosch vidí v neposkvrněném početí Mariině bezvýhradnou připravenost ke splnění Božích záměrů („*unbefleckte Empfangsbereitschaft*“).

K těmto výkladům vydala římská Kongregace pro nauku víry své prohlášení, v němž praví, že takovéto náhledy nejsou v souladu s na-

⁵ ALSZEGHY, Z. – FLICK, M. *Il peccato originale in prospettiva evoluzionistica*. In: *Gregorianum*, Roma, 47 (1966), str. 201–225.

⁶ GRANAT, W. *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie*, I. Lublin 1972, str. 208–217; GRELLOT, P. *Réflexions sur le problème du péché originel*. Paris 1968; VANNESTE, A. *Le décret du Concile de Trente sur le péché originel*. In: *Nouvelle Revue Théologique*, Louvain, 97 (1965), str. 717; HULSBOSCH, A. *Die Schöpfung Gottes*. Wien 1965, str. 58; SCHOONENBERG, P. *Theologie der Sünde*. Einsiedeln 1966. RAHNER, K. *Theologisches zum Monogenismus*. In: *Schriften z. Theol.* IX, str. 259–275.

ukou dědičného hříchu podle tridentského koncilu anebo že tuto nauku přinejmenším zamlžují.⁷ Podstatu dědičného hříchu totiž tyto teorie vidí v souhrnu všech osobních lidských hříchů, což je v rozporu s tridentskou naukou, která výslovně mluví o Adamovi jako o konkrétním prvním člověku, jehož hřích se nepřenáší na jeho potomky napodobením prostřednictvím osobních hříšných skutků, ale předáním lidské přirozenosti na základě přirozeného plození.⁸

Koncepci Adama jakožto kolektivní bytosti obsahovalo i původní vydání tzv. **holandského katechismu** z r. 1968. Podle tohoto katechismu pro dospělé je biblickým Adamem každý z nás a dědičný hřích je jako „hřích světa“ souhrnem všech našich vlastních hříchů. Záležitost tohoto katechismu je poněkud delikátní, neboť se za jeho text postavili i tehdejší holandsští katoličtí biskupové. Na popud kardinála Ottavianiho byla však vytvořena zvláštní komise kardinálů, která zmíněný katechismus prozkoumala a doporučila změnit některé jeho formulace (včetně formulací ohledně dědičného hříchu) tak, aby byly skutečně v souladu se závaznou naukou katolické církve. Opravené znění bylo pak vydáno jako dodatek k původnímu vydání tohoto katechismu.⁹

Podobně jako koncily tridentský a 2. vatikánský vychází z předpokladu historické individuality Adama (*monogenismu*) i slavnostní vyznání víry papeže Pavla VI¹⁰. V tomtéž smyslu mluvil o dědičném hříchu také Jan Pavel II. v rámci několika středečních audiencí (3. 9.– 8. 10. 1986).¹¹

⁷ Sacra Congregatio pro doctrina fidei. AAS 58 (1966) 9, str. 661.

⁸ Tridentský koncil, Sessio V, 17. 6. 1546, *Decretum de peccato originali*. (ES 1511): „...primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus...“ (ES 1513): „...hoc Adae peccatum, quod origine unum est et propagatione, non imitatione transfusum omnibus inest cuique proprium...“

⁹ *Glaubensverkündigung für Erwachsene*. Nijmegen-Utrecht 1968, str. 294–301; *Ergänzung zur Glaubensverkündigung für Erwachsene*. Freiburg 1968, str. 26–29.

¹⁰ PAVEL VI. *Sollemnis professio fidei*, 30. 6. 1968 (AAS 60, 1968), str. 439.

¹¹ JAN PAVEL II. *Catechesi di mercoledì „Peccato originale“*. In: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, díl IX, Vatikán 1986, str. 524, 584, 701, 759, 969.

Z toho, co bylo řečeno, jasně vyplývá, že pokusy o implantaci dogmat o dědičném hříchu a o neposkvrněném Mariině početí do prostředí polygenistické antropologie se nezdařily. Koneckonců značně polevil i tlak, který na katolickou teologii vykonávaly až donedávna ve jménu materialistického evolucionismu přírodní vědy. V posledních letech se objevily i v přírodovědeckém prostředí odborné monografie, které z exaktních pozic zpochybňují, či dokonce zásadně odmítají základní axiomy darwinismu.¹² Možno tedy závěrem konstatovat, že není dnes žádný důvod k tomu, proč by se mariologické a antropologické články víry, jejichž jistotu garantuje sám neomylný Bůh, měly za každou cenu násilně přizpůsobovat pouhým hypotézám, které jsou v přírodovědeckém prostředí svého vzniku považovány za pochybné.

3. IMAKULÁTNÍ NAUKA V POJETÍ 2. VATIKÁNSKÉHO KONCILU, PAVLA VI. A JANA PAVLA II.

Nebyly to však jen samé potíže, kterými nová doba poznamenala článek víry o neposkvrněném Mariině početí. Došlo též k pozitivnímu rozvoji a novým aplikacím imakulátní nauky. 2. vatikánský koncil kromě toho, že obhájením dogmatu dědičného hříchu upevnil pozici i dogmatu imakulátního, zahájil též novou éru v mariologické tematice.¹³ Počátky tohoto nového přístupu byly však značně dramatické. Do té doby bylo obvyklé, že mariánská témata byla magisteriálními orgány projednávána samostatně. Před koncilním zasedáním dne 29. října 1963 byl však podán návrh, aby mariologická

¹² BEHE, Michael J. *Darwin's black box*. New York 1996 (český překl. *Darwinova černá skříňka*. Praha 2001); JOHNSON, Phillip E. *Darwin on Trial*. Illinois, USA 1993. (Český překl. *Spor o Darwina*. Praha 1996)

¹³ LAURENTIN, René *Court traité sur la Vierge Marie*. Paris 1968 (slovenský překlad Ivana Marianova: *Stručný výklad o Panne Marii*. Samizdat 1975), str. 119–128.

tematika byla začleněna mezi témata o církvi. Vytvořila se napjatá situace, neboť mnozí koncilní otcové považovali tento návrh za ponížení Bohorodičky. Překvapující byl i výsledek hlasování. Na jiných zasedáních byly návrhy obvykle přijímány na základě více než devadesátiprocentní většiny. Návrh na začlenění mariologie do schématu eklesiologického byl přijat pouze s malým rozdílem v počtu hlasů (1114 hlasů pro, 1074 proti). Obavy mnohých mariánských ctitelů z minimalizace významu P. Marie se však nenaplnily. Začleněním imakulátního dogmatu a celé ostatní mariologické tematiky do dogmatické konstituce o církvi jako její 8. kapitoly¹⁴ stoupl význam mariánské nauky, která se tím objevila v nových souvislostech. Panně Marii bylo výslovně přiznáno mimořádně význačné postavení v církvi. Ve společenství věřících v Krista má P. Maria podle nauky tohoto koncilu postavení Matky. Kromě toho, že je tedy Matkou církve, je P. Maria pro církev i jejím vzorem (*typus Ecclesiae*). Začleněním do církevního rámce se neztratila ani Mariina privilegia, ale byl naopak zvýrazněn jejich funkční význam. To se týká zejména výsady jejího neposkvrněného početí, které je základem vzorové svatosti pro celou církev a důvodem, proč možno P. Marii považovat za „novou Evu“, za „nové stvoření“ v rámci dějin spásy celého lidského rodu (*Heilsgeschichte*) i v perspektivě závěrečného eschatologického vyvrcholení. Začleněním mariologie do církevních dějin spásy byl zohledněn i požadavek patristiky, kdy si mnozí církevní otcové nebyli po řadu let jisti např. v ohledu oprávněnosti imakulátní nauky. Byly zohledněny i požadavky biblistiky vzhledem k tomu, že některá biblická místa znějí zdánlivě „antimariánsky“ (Lk 2,33–35; 11,28; Jan 2,4). Zohlednění biblistických požadavků má i ekumenický význam. Protestantská teologie totiž považuje jakékoliv nadpřirozené omilostnění člověka za jakýsi soudcovský výrok (*actus forensis*), kterým Bůh vnějškově připočte člověku Kristovu spravedlnost. Přitom tento člověk zůstává uvnitř hříšníkem, jako jím byl předtím, neboť jeho hříchy

¹⁴ 2. vatikánský koncil *Lumen gentium*, kap. 8, 52–69.

jsou pouze přikryty. Klasický protestantismus totiž předpokládá, že lidská přirozenost je vnitřně zcela zkažena a sama ze sebe neschopna k žádnému dobru. Každý člověk je tedy podle tohoto pojetí současně spravedlivým i hříšníkem (*simul iustus et peccator*). A to se má týkat i P. Marie, která je sice svatá díky Kristově imputované svatosti, ale sama o sobě je hříšnicí (*sancta et peccatrix*). V Mariině případě však přehánějí protestanti, pokud se opírají na potvrzení své these o slova Magnificat, podle nichž Bůh shlédl na Mariinu poníženost (ubohost, nepatrnost = *tapeinósis*, ταπεινωσις, Lk 1,48)¹⁵. Tento výraz má být údajně svědectvím o vnitřní Mariině hříšnosti.

Začlenění mariologických témat do církevního rámce prospělo na- konec též aspektu liturgickému tím, že aplikovalo na úkony mariánské zbožnosti hodnotový řád a eliminovalo jejich přebujelé formy.

Po 2. vatikánském koncilu se dále vyskytuje mariologická tematika ještě v apoštolské adhortaci Pavla VI. (*Marialis cultus*, 2. 2. 1974), kde se řeší problémy spojené s aplikací mariánské nauky v liturgickém dění církve. Nemají se však podle tohoto dokumentu opomíjet ani mimoliturgické projevy mariánské úcty, avšak bez přílišného přehánění (*neque per excessum neque per defectum*). Jan Pavel II. vydal 25. 3. 1987 okružní list *Redemptoris Mater* věnovaný výlučně mariologické problematice. Tato encyklika je přehledem a prohloubením mariánské nauky v celém jejím rozsahu. Popisuje Mariino postavení v životě pozemské církve. Církev, skládající se jako živý organismus z jednotlivých lidských údů, tvoří dohromady mystický celek Kristova těla. A jako byla P. Maria matkou historického pozemského Krista, tak podobně plní funkci matky i vzhledem ke Kristovu tělu mystickému. K tomuto obojímu mateřství byla P. Maria předem vybavena tím, že byla v prvním okamžiku svého početí vykoupěna od dědičného hříchu *vznešenějším způsobem* (*sublimiore modo redempta*) než kterýkoliv jiný člověk. Pro jedinečné vyvolení k Božsmu mateřství je P. Maria po celý pozemský život zahrnována plností nadpřirozených milostí. Ač se jedna o stoprocentní plnost, odlišuje se přesto

¹⁵ GRANAT, W. *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie I*, str. 508...

intenzita Mariiny plnosti milosti od plnosti milostí u Krista. Protože totiž Kristus jako Bůh je sám zdrojem všech milostí, a to zdrojem nekonečným, jeho plnost milosti má redundanční povahu, tzn. že se jeho milost rozlévá do všech údů jeho mystického těla a z jeho plnosti mají všichni ospravedlnění nadpřirozený život. Není tedy Mariina neposkvrněnost a plnost milostí nějak na úkor nadpřirozené prestiže jejího božského Syna. Tato nadpřirozená výbava uschopňuje P. Marii k tomu, aby vstoupila do dějin spásy a předcházela svou neporušenou svatostí a osobní vírou Boží lid jako jeho vůdkyně (Hodegetrix). Tímto způsobem vede P. Maria věřící lid ke svému Synu a k jeho oběti, k lásce vůči Bohu Otci a k poslušnosti víry vůči Duchu Svatému. Ač jediným přirozeným prostředníkem mezi Bohem a lidmi je Kristus, jehož osoba vlastní božskou i lidskou přirozenost, hraje v tomto zprostředkování svou roli i P. Maria, byť je to role závislá na Kristu (*munus subordinatum*). Přísluší tedy Panně Marii též titul Prostřednice milostí, neboť je Kristovou vznešenou společnicí v díle spásy (*generosa socia in opere redemptionis*). Tento podíl na vykupitelském díle nezískala P. Maria pouze tím, že svým svobodným souhlasem splnila Boží odvěký záměr a stala se Bohorodičkou (*mediatio generalis*), ale i tím, že nadále spolupracuje svou mateřskou láskou na nadpřirozeném vzniku a výchově dětí církve (*mediatio specialis*).

Závěrem bych rád poděkoval všem vědeckým institucím i jednotlivcům, kteří mi byli nápomocni při zpracování studie.

Z institucí patří můj dík Ústavu dějin UK, v rámci jehož vědeckého programu studie vznikla, Archivu UK, rukopisným oddělením Národní knihovny, Archivu Pražského hradu, archivu Strahovské knihovny a Národního muzea v Praze.

Z osobností přísluší můj vřelý dík zejména PhDr. Michalu Svatošovi, CSc., za jeho odborné rady a podnětné připomínky.

V. W.

SUMMARY

The development of the dogma of the immaculate conception

The Catholic Church believes that her founder, Jesus Christ as the incarnated Second Divine Person had no earthly father. His mother Mary conceived him without the aid of a man by the power of the Holy Spirit. That is why she is called *V i r g i n* Mary. The dogma of the immaculate conception includes the belief that Mary was conceived in the womb of her mother Anne free from the original sin by the sanctifying grace in the moment of her conception.

The theologians of the Christian East consider Virgin Mary as completely without sin, either personal or original. But they leave the question concerning the moment of her sanctification unanswered. They agree it took place in the womb of her mother Anne between the annunciation and her birth.

During the most of the first millenium there was similar belief in the West. According to Augustine, all people are born with original sin and therefore they need redemption through Jesus Christ, even Virgin Mary. The greatest theological authorities agree in this position: Bernard of Clairvaux, Petrus Lombardus, Thomas Aquinas and Bonaventura. The solution to this problem was suggested by Franciscans William of Ware and John Duns Scotus: The other people are redeemed from the already existing original sin, but Virgin Mary was redeemed in a unique way: she was exempt from the original sin (pre-redemption).

Two parties were formed in the West who were to consider the doctrine of the immaculate conception for years on end: The group mainly led by Franciscans (the Immaculists), who advocated it, and the group led mainly by Dominicans (the Maculists), who opposed it. From the 14th century, the theologians of the Czech region also take part in this controversy. They belong to the opponents of the imma-

culate conception: Jindřich of Oyta, Konrád of Soltaw, Konrád of Ebrach, Jošt of Zbraslav, Mikuláš Biceps, Jakub of Soest, Vojtěch Raňkův of Ježov. Jan of Vodňany is known as a defender of this doctrine. Stanislav of Znojmo and Jan Hus plead rather for the neutral position. The entry of Jesuits in the Czech lands (1556) has a positive importance for the mentioned doctrine. Many masters of the Prague university and number of theses deal with this topic.

The Holy See considered the matter not thoroughly discussed and adopted the policy of a delay. A favourable position was taken by Jesuits, by a number of European universities, as well as by several Christian rulers. A massive respect to the doctrine grew also among common people. In 1854 the pope Pius IX proclaimed the doctrine of Mary's immaculate conception a dogma of the Catholic Church.

In the post-Council period some theologians make matters more complicated (Schoonenberg, Flick, Alszeghy, Vanneste, Hulsbosch). These believe that there existed no historical Adam. But if there is no Adam, there is no original sin. According to them, what is called original sin, should be a general sinful nature of the human race, or a sum of all personal sins of mankind. What is it that Virgin Mary was protected from then? The dogma of the immaculate conception would completely lose its sense. Moreover, these theologians find themselves in the heresy of Pelagius († 431), who identifies the original sin with personal sins.

BIBLIOGRAFIE

Prameny

- ABSOLON, J. *Immaculata Conceptio Magnae Dei Matris...Mariae, illustrata et assertata per Conslusiones Theologicas, aptatas et subnexas thesibus ex universa Theologia*. Olomouc–Praha 1717.
- ALEXANDR VII. *breve Sollicitudo omnium ecclesiarum* (ES 2015–2017).
- ANSELM z CANTERBURY *Cur Deus Homo II*, 16 (PL 158, 419).
- AUGUSTIN z HIPPO *De fide ad Petrum*, c. 26 (PL 40, 774).
- AUREOLI PETRI *Tractatus*. Quaracchi 1904.
– *Repercussorium*. Quaracchi 1904.
- ARRIAGA, R. *Disputationes theologicae in Tertiam partem D. Thomae de Incarnatione divini Verbi universi cursus theologici Tomus sextus*. Antverpiae 1650.
- AZZONI, D. *Immaculatae sanctissimae Virginis Mariae...a primo instanti conceptio*. Praha 1763.
- BAIUS, M. *De peccato originis*. Lovanium 1566 (ES 1973).
- BARTOŠ, F. M. *Soupis rukopisů Národního musea v Praze I–II*. Praha 1926–27.
- BEDA VENERABILIS *Homilia I* (PL 94, 12n.).
- BERNARD z CLAIRVAUX *Epistola 174, Ad canonicos lugduenses* (PL 182, 334–336).
- BOHÁČEK, M. *Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké*. ČSAV, Praha 1960.
- Sancti BONAVENTURAE ex Ordine Minorum S. R. E. Cardinalis Episcopi Albanensis eximii Ecclesiae Doctoris operum tomus quintus*. Lugduni 1668. *In IV libros Sententiarum III*, 3, 1, 3.
- CATALOGUS *codicum manuscriptorum medii aevi latinorum qui in bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*. Ossolinianum 1980, 1982, 1984, 1988.
- DEMUTH, F. *De solempni jurejurando pro immaculata conceptione beatissimae Virginis Mariae oratio*. Praha 1769.

- DENZINGER, H. – SCHÖNMETZER, A. *Enchiridion Symbolorum* (ES), ed. XXXVI. Herder 1976.
- DIESBACH, J. *Pro religionibus catholicis...* (NK 46 D 245).
- DUCHEK, J. *Maria concordi quattuor facultatum apologia, ab originali peccato labe vindicata*. Praha 1710.
- Quaestio Joannis DUNS SCOTI: Utrum beata Virgo concepta fuerit in originali peccato?* Quaracchi 1904.
- EADMER z CANTERBURY *Tractatus de conceptione B. Mariae Virginis* (PL 159, 305).
- FLODR, M. *Olomoucká kapitulní knihovna a její inventář na poč. 15. století*. Brno 1958.
- FÖRSCHAN, J. *Controversia minime controversa de immaculata in primo instanti Deiparae Virginis...conceptione*. Olomouc 1729.
- FRIEDL, S. *Maria immaculata*. Praha 1729.
- CHRISTEN, F. *Primum divinorum mandatorum caput...seu Mariae in sua conceptione a labe primigenia exemptio*. Praha 1720.
- JAKUB ze SOESTU *De conceptione Mariae*. (In: Kadlec, J. *Řeholní generální studia...* HUCP VII, 1966, 2, str. 73n.)
- Spisy M. JANA HUSI *Super IV Sententiarum*. Ed. V. Flajšhans, Praha 1904.
- JAN z EUBOIE *Sermo in Conceptionem Deiparae XIII, XV* (PG 96, 1479, 1483).
- JAN GEOMETRA *Hymnus III in S. Deiparam* (PG 106, 862).
- JAN PAVEL II. *Catechesi di mercoledì „Peccato originale“*. Vatikán 1986.
- JINDŘICH HESSENSKÝ z LANGENSTEINU *Sermones de conceptione BMV*. (Bibliotheca Palatina Vindobonensis, codices 4242, 11; 3828, 14; 4406, 4; 4627, 17; 4627, 18; 4903, 4; 12504, 2.)
- JINDŘICH z OYTY *Quaeritur an concepcio virginis debeat celebrari, et videtur quod non*. (Rkp NK Praha 784, IV, H 20)
 – *Sermo de conceptione b. Mariae Virginis „Consurget virga de Israel“*. (Rkp NK Praha 1564, VIII, F 10);
 – *Sermo* (ÖNB Wien, rkp 4483).
- JIRÁNEK, J. *De intaminata b. V. M. conceptione oratio*. Praha 1771.
- JOSEF HYMNOGRAPHOS *Mariale 4* (PG 105, 936).

- JOŠT ze ZBRASLAVI *Opusculum de immaculata conceptione* (Knihovna Metropolitní kapituly pražské, rkp. 438, D 72).
- KONRÁD ze SOLTOWA *Utrum mater Domini, Virgo beata, fuerit in peccato originali concepta* (rkp. NK Praha, X, C 22).
- LEV VELIKÝ *Sermo* 25, 5 (PL 54, 211).
- LHOTSKÝ, G. *Oratio de immaculata conceptione b. Virginis*. Praha 1749.
- LINDNER, B. *De beatissima Virgine Maria sine omni labe conceptae gloria*. Praha 1754–5.
- LOUDA, J. *Soupis prvotisků Universitní knihovny v Olomouci*. Praha 1956.
- MAXIMUS TURINSKÝ *Homilia V* (PL 57, 235).
- MIGNE, J. P. *Patrologiae graecae cursus completus* (PG). Turnhout 1969–1977.
- MIGNE, J. P. *Patrologiae latinae cursus completus* (PL). Paris 1844–1862.
- MIKULÁŠ BICEPS *Comportata super quatuor libros sententiarum Nicolai Bicipitis* (Knihovna Metropolitní kapituly pražské, rkp. 434, C 19).
- MORETUS, Th. *Principatus incomparabilis primi Filii Hominis, Messiae, et primae Parentis Matris Virginis in Conceptione illius immaculata exhibitus*. Köln am Rhein 1671.
- MUNDT, V. *Sententiae pro illibata Mariae conceptione...* Olomouc 1764.
- NIKETAS, DAVID *In diem natalem SS. Dei Genetricis* (PG 105, 18).
- ONDŘEJ z KRÉTY *In beatae Annae Conceptionem*, 4 (PG 97, 1310).
- ORATIONES de Immaculata in Teynensi basilica* (NK 46 C 184).
- PALECZEK, J. *Gratia plena in primo conceptionis instanti...* Praha 1738.
- PASCHASIUS RADBERTUS *De partu Virginis I* (PL 120, 1372).
- PATERA, A. – PODLAHA, A. *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapituly pražské*. Praha 1910.
- PAVEL VI. *Sollemnis professio fidei* (Acta Apostolicae Sedis 60, 1968, str. 439).
- PAVEL ze ZATOR *Sermones de conceptione Virginis Mariae* (Bibliotheca Jagellonica Cracoviae, cod. 491).
- PETRI LOMBARDI *Sententiarum libri quattuor, III, III* (PL 192, 760n.).
- PIUS IX. *bullae Ineffabilis Deus* (ES 2803–2804).
- PIUS XII. *enc. Humani generis* (ES 3897).
- RYBA, B. *Soupisy rukopisů Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích*. České Budějovice 1985.
- *Soupis rukopisů Strahovské knihovny*. Praha 1971.

ŘEHOŘ NAZIÁNSKÝ *Oratio* 38, 13. In: Theophania (PG 36, 326).

ŘEHOŘ PALAMAS *Homilia* XIV. In: Annuntiationem (PG 151, 176).

ŘEHOŘ VELIKÝ *Moralia* 18, 84 (PL 76, 89).

SBÍRKA pražských univerzitních thesů a disertací (1695–1842). Archiv UK Praha.

Obhajoby s imakulátní tematikou:

Wadas, W.– prof. Mibes, J. (sign. A 72, 1/13);

Streer, N.– prof. Stechau, J. (A 72, 1/14);

Sitter, J.– prof. Stechau, J. (A 72, 1/26);

Glatzer, J.– prof. Grünsklee, J. (A 72, 1/27);

Milota, J.– prof. Gottschlich, C. (A 72, 37/4);

Jiránek, J. – prof. Pleyer, J. (A 72, 38/6);

Witt, M. A.– prof. Wölcker, F. (A 74, 2/21);

Blowsky, W.– prof. Siebert, C. (A 74, 5/20);

Ludeger, F. A. – prof. Peter, G. (A 74, 5/23).

SEIDEL, J. Chr. *Pro Virginis sine labe conceptae honoribus oratio*. Praha 1760.

SCHEFFER, V. *Biblia immaculata...argumenta pro Immaculata Conceptione Deiparae...* Praha 1711.

SIXTUS IV. apoštolská konstituce *Cum praeexcelsa* (ES 1400).

– apoštolská konstituce *Grave nimis* (ES 1425–1426).

SOFRONIOS JERUZALÉMSKÝ *In SS. Deiparae Annuntiationem* XXV (PG 87, 3247n.).

SPUNAR, P. *Repertorium auctorum Bohemorum pro vectum idearum post universitatem pragensis conditam illustrans*, I. díl. Ossolinianum 1985, II. díl. Studia Copernicana, Warszawa–Praha 1995.

STANISLAV ze SKARBIMĚŘE *De conceptione Marie* (Bibliotheca Jagellonica Cracoviae, cod. 190 B, 55).

STANISLAV ze ZNOJMA *De gratia et peccato*. Ed. Z. Silagiová. Oikúméné, Praha 1997.

TABULAE codicum manu scriptorum in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum, Wien 1864–1912, IV, rukopis 5126, 3: *Decretum synodi Basileensis in sessione 36. de conceptione B. M. V.*

S. THOMAE AQUINATIS *Opera omnia*. Editio Leoniana Romae 1882–1992.

THOMAE IGNATIUS *Maria primo conceptionis instanti...* Praha 1737.

- TOMÁŠ AKVINSKÝ *Summa Theologica* I, 118, 2 ad 2; 2II, 64, 1c; III, 27, 2;
– *In libros IV Sententiarum* II, XXX, 4; III, III, 1;
– *Quodlibetum* VI, 5, 1.
- TRIDENTSKÝ KONCIL *Decretum de peccato originali* (ES 1516).
– *Decretum de iustificatione* (ES 1573).
- TRUHLÁŘ, J. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in C. r. bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur*. Pragae 1905–06.
1. VATIKÁNSKÝ KONCIL *Pastor aeternus* (ES 3050–3075).
2. VATIKÁNSKÝ KONCIL *Lumen gentium*, 8,52–69;
– *Gaudium et spes*, 12, 14, 18, 22;
– *Nostra aetate*, 1.
- Jana VODŇANSKÉHO *Traktát o počestí přečistém a neposkvrněném důstojné P. Marie*. Ed. Ant. Podlaha, Praha 1908.
- VOJTĚCH RAŇKŮV z JEŽOVA *Traktát o neposkvrněném počestí* (Klášterní knihovna Admont, rkp. 312).
- WEIDINGER, F. *Immaculata Deiparae conceptio...* Praha 1724.
- WISŁOCKI, W. *Katalog rękopisów biblioteki uniwersytetu Jagellońskiego*. Krakow 1877–1881.
- WISSINGER, F. *Juris jurandi pro beata Virgine sine labe concepta defensio*. Praha 1766.

Literatura

- ALSZEGHY, Z. – FLICK, M. Il peccato originale in prospettiva evoluzionistica. In: *Gregorianum*. (1966). Roma 47.
- BEHE, Michael J. *Darwin's black box*. New York 1996.
- CAPPELLI, A. *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*. Milano 1912.
- ČORNEJOVÁ, I. – FECHTNEROVÁ, A. *Životopisný slovník pražské univerzity (1654–1773)*. UK Praha 1986.
- ČORNEJOVÁ, Ivana *Dějiny Univerzity Karlovy II*. Praha 1996.

- ČORNEJOVÁ, Ivana *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice 2000.
- FECHTNEROVÁ, Anna *Rectores Collegiorum Societatis Iesu in Bohemia, Moravia ac Silesia usque ad annum MDCCLXIII iacentum I–II*. Praha 1993.
- GLAUBENSVERKÜNDIGUNG für Erwachsene. Nijmegen – Utrecht 1968.
- GRANAT, Wincenty *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie I*. Lublin 1972.
- GRELOT, P. *Réflexions sur le problème du péché originel*. Paris 1968.
- HEJNIC, Josef *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.–18. století)*. Praha 1979.
- HULSBOSCH, A. *Die Schöpfung Gottes*. Wien 1965.
- JOHNSON, Ph. E. *Darwin in Trial*. Illinois, USA 1993.
- JUGIE, M. *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium II*. Paříž 1933.
- KADLEC, Jaroslav *Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské*. In: *Acta Universitatis Carolinae Pragensis AUCP VII* (1966), 2.
 – *Mistr Vojtěch Raňkův z Ježova*. UK Praha 1969.
 – *Teologická fakulta*. In: *Dějiny Univerzity Karlovy I*. Praha 1995.
- LAURENTIN, R. *Court traité sur la Vierge Marie*. Paris 1968.
- MELANOVÁ, Miloslava – SVATOŠ, Michal *Bibliografie k dějinám pražské univerzity do r. 1622*. Praha 1979.
- PELZEL, F. M. *Boehmische, Maehrische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten*. Prag 1786.
- RAHNER, K. *Theologisches zum Monogenismus*. In: *Schrift. z. Theol. IX*.
- SCHOONENBERG, P. *Theologie der Sünde*. Einsiedeln 1966.
- SÖLL, G. *Mariologie*. In: *Schmaus–Grillmeier–Scheffczyk–Seybold, Handbuch der Dogmengeschichte III, 4*. Herder Verlag 1978.
- SOMMERVOGEL, C. *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus I–X. Bibliographie* (Augustin et Aloys Backer). Tables générales Paris 1909.
- TŘÍŠKA, Josef *Literární činnost předhusitské university*. UK Praha 1967.
 – *Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*. UK Praha 1975.
 – *Disertace pražské univerzity 16.–18. století*. UK Praha 1977.
 – *Starší pražská univerzitní literatura a karlovská tradice*. UK Praha 1978.

– *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*. UK Praha 1981.

VANNESTE, A. *Le décret du Concile de Trente sur le péché originel*. In: *Nouvelle Revue Théologique* 97, 1965, Louvain.

URBÁNEK, R. *České dějiny III, 3. Věk poděbradský*. Praha 1930.

REJSTŘÍK

Absolon Joannes 63, 64
 Akvinský Tomáš 19, 20, 21, 25,
 28, 33, 38, 41, 42, 67, 83
 Alexandr VI. 27
 Alexandr VII. 32, 58, 69
 Alfons z Liguori 30
 Alszeghy Z. 76, 84
 Ambrosius Catharinus 31
 Ambrož 24, 41, 52
 Anselm z Canterbury 17, 21, 22,
 24, 41, 52, 72
 Pseudodiviš Areopagita 63
 Arnošt z Pardubic 37
 Arriaga Rodericus 54, 55, 56
 Augustin z Hippo 15, 16, 18, 19,
 24, 39, 40, 41, 43, 52, 83
 Aureoli Petrus 23
 Azzoni Dominicus 56, 60, 61

B
 Balbín Bohuslav 51, 52
 Basil 52
 Baius (též Michel de Bay) 32
 Behe Michael J. 78
 Bellarmin Robert, kardinál 31, 68
 Bernard z Clairvaux 18, 19, 21, 24,
 38, 41, 42, 46, 52, 83
 Biceps Mikuláš 42, 84
 Blowsky Wenceslaus 70, 71
 Bonaventura 21, 40, 83

C
 Cassiodor 43
 Cyprian 52

Č
 Čornejová Ivana 56, 57, 58

D
 Darwin R. Charles 74
 De Lugo, kardinál 31, 68
 Demuth František 59
 Diesbach Joannes 60, 61
 Duchek Joannes 57, 60

E
 Eadmer z Canterbury 17

F
 Fechtnerová Anna 54, 56
 Ferdinand I. Habsburský 54
 Ferdinand II., císař 30
 Ferdinand III., císař 30, 54, 57
 Filip III., španělský král 58
 Filip IV., španělský král 58
 Flick M. 76, 84
 Förschan Joannes 57
 Franckenberg Franciscus 60
 František Václav z Kronenfeldu 59
 Fridl (Friedl) Sebastianus 57, 60
 From Joannes 60

G

Giran Joannes 72
Glatzl Joannes 68
Golfinger Carolus 60
Gottschlich Carolus 69
Granat Wincenty 76, 80
Grelot P. 76
Grillmeier Al. 21
Grim Joannes Baptista 60
Joannes Grünslee 68

H

Haleský Alexandr 40
Hejnic Josef 53
Hessenský Jindřich z Langensteinu 65
Hilarius 52
Hlawaczek Martinus 60
Hulsbosch A. 76, 84
Hus Jan, mistr 47, 49, 84

Ch

Chladek Aegidius 61
Christen Franciscus 56, 60

I

Ildefons 52

J

Jakub ze Soestu 43, 84
Jan Damašský 14, 24
Jan Geometra 13
Jan IV., portugalský král 30
Jan Pavel II. 77, 78, 80
Jan z Euboie 13
Jan z Jenštejna 37, 46

Jeroným 41, 52

Jindřich z Oyty (Henricus Totting de Oyta) 39, 40, 45

Jiránek Jan 59, 60, 71, 72

Johnson Phillip E. 78

Josef zvaný Hymnographos 13

Jošt ze Zbraslavi 41, 42, 84

Jugie Martin 14

K

Kadlec Jaroslav 41, 43, 45, 47

Kalvín Jan 28

Karel IV., císař 37

Karel V., císař 29

Klement XI., papež 58

Klenkok Jan 42

Konrád z Ebrachu 41, 84

Konrád ze Soltowa 40, 84

Konrád z Halberstadtu 65

Kusánský Mikuláš 63

L

Laurentin René 78

Lev Veliký, papež 16

Lev X., papež 24, 27, 41

Lhotsky Georgius 57, 60

Lindner Balthasar 57

Lombardský Petr 18, 19, 21, 40, 42, 49

Ludeger Antonino Franciscus 71

Ludvík XIV., francouzský král 30

Luther Martin 28

M

Manderscheid 58

P. Maria 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,

18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26,
27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
55, 59, 60, 62, 63, 64, 67, 68,
70, 71, 73, 75, 76, 79, 80, 81

Matouš z Krakova 65

Melanchton 28

Melanová Miloslava 54

Mibes Jacob 67

Milota Joannes 69

Moretus Theodor 63

Mundt Venceslaus 57

N

Naziánský Řehoř 13

Niketas David 13

Nikolaus de Pornussio 26

O

Očko Jan z Vlašimi 37, 42

Ondřej z Brodu 65

Ondřej z Kréty 13

Origenes 52

Ottaviani Alfredo, kardinál 77

P

Pacheco Pedro, kardinál 29

Palamas Řehoř 13

Palczyk Joannes 57, 60

Pavel V. 32, 58, 69

Pavel VI. 77, 78, 80

Pavel ze Zator 65

Pelzel Franz Martin 60

Peter Georgius 60, 71, 88

Pfliger Casparus 60

Pinviczka Josephus 60

Pius V. 32

Pius IX. 33, 34, 72

Pius XII. 75, 76

Pleyer Josephus 72

Podlaha Ant. 50

Příchovský Petr Antonín 59

R

Radbertus Paschasius 17

Rahner Karl 76

Raňkův Vojtěch z Ježova 43, 45,
46, 65, 84

Raschdorff Martinus 60

Raschendorff Bernardus 60

Ř

Řehoř Veliký, papež 16, 24

Řehoř XV., papež 32, 58, 69

S

Scotus Duns Jan 21, 22, 23, 38, 4:
44, 72, 83

Scrinci Antonín Jan 58

Seidel J. Chr. 59

Seidl Kryštof Jan 58, 59

Seybold M. 21

Schardt Christianus 60

Scheffczyk L. 21

Scheffer Vitus 61, 62, 63

Schmaus M. 21

Schmidt Joannes Baptista 61

Schoonenberg P. 76, 84

Carolus Siebert 70

Silbermann Ferdinandus 60

Sitter Jacobus 68

Sixtus IV. 26, 27, 29, 32, 52, 58, 69

Sofronios Jeruzalémský 13

Söll G. 21, 28, 29, 30, 31, 33, 34,
72

Sommervogel Carlos 56

Spunar Pavel 53

Stanislav M. ze Znojma (též Stani-
slaus de Znoyma) 47, 48,
49, 65, 84

Stanislav ze Skarbiměře 65

Joachim Stechau 68

Stranick Ferdinandus 60

Norbertus Streer 68

Suárez 31

Svatoš Michal 54, 82

T

Thomae Ignatius 57

Todtfeller Christophorus 60

Tříška Josef 39, 40, 41

Turínský Maximus 16

U

Urbánek Rudolf 53

V

Václav IV., král 53

Vanneste A. 76, 84

Vázquez 31

Venerabilis Beda 16

Vignet Josef 59

Viklef Jan 47

Vincentius Bandelli 26

Vodňanský Jan 50, 52, 53

W

Wenceslaus Wadas 67

Weidinger Florianus 57, 60

Weinacht Matthaeus 60

William of Ware 21, 83

Wissinger Franciscus 57

Witt Adalbertus Michael 69, 70

Wölcker Franciscus 69

Wolf Henricus 61

Wolff Fridericus 60

Woracziczky Joannes 60

Worel Carolus 60

Prof. ThDr. Václav Wolf
Ústav dějin Univerzity Karlovy v Praze

**NEPOSKVRNĚNÉ POČETÍ PANNY MARIE
V PRŮBĚHU HISTORIE**

Lektoroval PhDr. Michal Svatoš, CSc.
Sazba a grafický návrh obálky Eva Zapletalová
Mariogram na obálce – foto P. Mgr. Antonín Basler
Vydala a vytiskla Matice cyrilometodějská s. r. o.
jako svou 568. publikaci
První vydání
Olomouc 2005

Doporučená cena 98 Kč

ISBN 80-7266-199-X

Václav Wolf

Neposkvrněné početí Panny Marie v průběhu historie